

Claus Rønlevs bibliotek

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Digitaliseret efter aftale med Selskabet for Danmarks Kirkehistorie. PDF-filen er kun til ikke kommercielt brug.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine mange tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

KIRKEHISTORISKE SAMLINGER

SYVENDE RÆKKE

UDGIVET AF

SELSKABET FOR DANMARKS KIRKEHISTORIE

VED

NIELS KNUD ANDERSEN og KNUD BANNING

SJETTE BIND

KØBENHAVN

I KOMMISSION HOS G. E. C. GADS FORLAG

1965—68

Bidrag til ærkebiskop Hans Svanes historie

Af Johan Jørgensen

Sammen med portrætter af storkansler Frederik Ahlefeld, feltherren Hans Schack og generalløjtnant Carl von Arnstorff prydede også et maleri af ærkebiskop Hans Svane det såkaldte *Helden Kammer* i det gamle Kunstkammer [1].

At finde Abraham Wuchters storartede billede af den danske kirkes primas i dette politisk-martialske selskab er meget betegnende. Det er først og fremmest biskoppens politiske indsats, der har haft betydning for hans eftermæle, hvilket meget tankevækkende demonstreres i Nationalmuseets »Kunstkammer-rum«, hvor man side om side med »Absalons store kårde, forgyldt« og sammes »Casket af sølv« kan se »en Esponton af det Slags som Officererne og navnlig Capitainerne brugte paa Vagt. Bladet, som er langt og zirlig udarbejdet, har paa den ene Side mellem Rosetter: Doctor Johannes Svaningius Theologus Hafniensis, og under to Roser: Broby in Fionia anno 1651 . . . « [2] Med føje er det jo sagt om Svane, at han »næst Absalon« er den kirkes mand, som har ydet den følgesvangreste indsats i landets politiske historie [3].

Medens Hans Svane jævnligt har været genstand for den politiske historieforsknings opmærksomhed, har hans historie kun i beskedent omfang formået at fængsle kirke-

[1] F. R. Friis, Samlinger til Dansk Bygnings- og Kunsthistorie, 1872—78, s. 166. Maleriet er nu på Frederiksborg.

[2] Nationalmuseet inventar nr. 4933, espontonon skænkedes 1838 af en vis Student Hornbek, den er formodentlig et vidnesbyrd om, at Svane havde stukket penge i den af rigsmarsk Anders Bille og andre adelige anlagte våbenfabrik jfr. Arne Hoff i Svendborg Amt Aarskrift 1933, s. 75 ff.

[3] C. O. Bøggild Andersen i Dansk biografisk Leksikon red. af Povl Engelstoft XXIII, 1942, s. 163.

historikerne. Ejendommeligt er det således, at der i H. F. Rørdams og Bjørn Kornerups omfangsrige og ikke mindst for det 17. årh.s vedkommende fortjenstfulde forfatterskaber er så lidt at hente angående Danmarks eneste protestantiske ærkebisp. Den biografi, Jens Møller skrev i sin og Laurids Engelstofts Historisk Calendar I, 1814, er naturligvis ganske forældet efter de mange års forløb. En udtømmende monografi turde i høj grad være påkrævet, thi det kan dog umuligt være kirkehistorien ligegyldigt, hvem den mand var, som i Svenskekrigenes og statsomvæltningens bevægede år stod i spidsen for den danske kirke.

Forklaringen på dette forhold er dels, at dette i kirkens som i landets historie så barske tidsrum i almindelighed ikke er yndet af forskerne, og dels, at kilderne er om ikke få så spredte [4]. En af de første og vigtigste opgaver bliver da at søge at få et overblik over kildematerialet, og som et bidrag hertil vil i det følgende blive fremlagt nogle hidtil utrykte breve fra Svane [5].

Helt ubenyttede har disse breve vel ikke været [6], men det er næppe for meget at sige, at der er langt igen, før de er udnyttet til bunds.

Det er ikke just theologiske spørgsmål, der optager den største plads i brevene. Gods og guld spiller en stor rolle, så stor, at den ene halvpart af skrivelserne drejer sig om forretningsanliggender. Dette forhold må naturligvis tages i betragtning ved vurderingen af Hans Svanes personlighed og position, det må også erindres, fordi han som biskop

[4] Sjællands bispearkiv fra Svanes tid er så godt som fuldstændigt gået til grunde ved den fatale brand 1728, men væsentlige partier deraf lader sig rekonstruere gennem Danske Kancellis arkiv i Rigsarkivet. En del af dette materiale foreligger allerede trykt i O. Nielsens Kjøbenhavns Diplomatarium især bd. V og VI jfr. H. F. Rørdam, Danske Kirkelove III.

[5] En del breve er allerede trykt således 1631, 2. aug. Danske Magazin 5. Rk. I s. 151—1656, 20. maj ibid. 5. Rk. II s. 240—1660, 6. april Kirkehistoriske Samlinger 3. Rk. II s. 343—1663, 21. maj Ny Kirkehist. Saml. V, s. 697—1663, 16. november Kirkehist. Saml. 3. Rk. III s. 82f. jfr. 92—1666, 8. maj Ny Kirkehist. Saml. II, s. 813.

[6] Således har C. O. Bøggild Andersen i sin bog Statsomvæltningen i 1660, 1936, gjort brug af Svanes breve til Hannibal Sehested og s. 142 note 469 givet en nyttig fortegnelse over disse.

gav tonen an. Svanes nære tilknytning til borgerstandens øverste lag må huskes. Han var borgmestersøn fra Horsens, hvor broderen Oluf siden beklædte samme embede som faderen. Selv ægtede Svane 1639 Marie Fuiren af den hovedrige københavnske patricier- og akademikerslægt [7]. 1650—52 finder vi dr. Svane virksom på det københavnske låne-marked, 6. maj 1650 fik han f. ex. prioritet i snedker Henrik Hagemands gård i Skindergade for 500 rd. og i Lauge Iversens våning sammesteds for 100 slettedaler, ialt udsatte han det år 1.166 rd. på denne måde og det følgende år nåede hans udlån op på 4.800 rd [8].

I 1659 fik Svane endvidere skøde på bogtrykker Melchior Martsans gård i Skindergade [9] og af grundtaxten 1661 kan man se, at han var ejer af 7 (udlejede) våninger i Tegl-gårdsstræde, medens grundtaxten 1668 nævner to småhuse, et i Kongensgade og et i Skindergade, samt 12 våninger i Åbenrå [10]. Men allerede flere år forinden havde biskoppen vendt sig til andre interesseområder. 23. juni 1656 overdrog han således fru Anne Ramel noget pantegods [11]. 1658 havde han fået Trørød m. m. i pant af kronen [12], samme år fik han tillagt et kannikedømme i Roskilde [13] og 5. september 1659 udgik kongebrev om, at det efter underdanigst anmodning og begæring tillodes Svane med hustru og børn i deres livstid kvit og frit for landgilde og al anden tyngde at måtte nyde en gård i Hørsholm birk, Ebberød gård med mølle, skove, fiskevand etc. [14]. Endelig hører vi i oktober 1659, at den københavnske borger Hans Pedersen Klein.

[7] 1657 kan familien Fuirens formue anslås til mindst 153.000 rd. hvori Svanes og Marie Fuirens c. 17.000 rd. ikke er medregnet (se Johan Jørgensen, *Det københavnske patriciat og staten ved det 17. århundredes midte*, 1957, s. 27).

[8] LA. f. Sjæll. m. m. Københavns bytings pantebog.

[9] P. M. Stolpe, *Dagspressen i Danmark I*, 1878, s. 153.

[10] O. Nielsen, *Kjøbenhavns Diplomatarium I*, s. 747 og II, s. 809. 829 og 837.

[11] LA. f. Sjælland m. m. Sjællandsfar landstings pantebog under anf. dato.

[12] C. F. Wegener, *Historiske Efterretninger om Frydenlund*, 1950. s. 15 ff.

[13] RA. Sjæll. Reg. 1658, 8. august.

[14] Ibid. anf. dato.

der havde fået anvist et tilgodehavende hos staten i de norske toldindtægter, da der var blevet disponeret over disse på anden vis, var blevet tilfredsstillet af Svane for 5.040 rd. af beløbet, og at Svane skulle have gods for disse penge [15].

Denne skildring af Hans Svanes godserhvervelser kan give anledning til at søge at belyse det interessante, men unægtelig vanskelige spørgsmål, om hvilken opfattelse han selv havde af forholdet mellem økonomisk aktivitet og alvorlig religiøs overbevisning. Vejledende er her den lig-prædiken Svane holdt 14. juli 1659 over rigsråd Christen Albertsen Skeel [16], hvor dette problem drøftes. »Endog hand aff Vngdommen selff saaledis aff Gud haffver været meget velsignet ved hans K. Forældris gode Forsiun; Saa haffver hand dog icke enten med Ladhed eller Forsømmelse sin Fæderne Arff ladet forkomme, langt mindre med utilbørlig Offverdaadighed (huilcket nu omstunder er alt for gemeent) det fordoyet, men med tilbørlig Flijd og Forsiunlighed det saaledis forøget, at hand med Job haffver kundet toet sine Trin i Smør, oc Klipperne haffver udgydet hannem Oliebecke. Endog, siger jeg, at Herren haffver giffvet hannem hans Hiertis Begiering, Dog alligevel er det saa langt fra, at denne S. Velb. Mand haffver sat Guld til sin Tilljd oc sagt til det beste Guld: Du est min Forhaabning, Eller der aff hofmodet sig, at hans Gods var meget, oc at hans Haand haffde forhuervet saare meget, at hand stedse med største Ydmyghed hafver bekiendt, at det var Herrens Velsignelse, som gjorde hannem rjg, oc sagt med den gode Jacob, at hand var ringere end alle Herrens Mis-kundheder. Hans hafver derforuden ladet see, at hand var af deres Tal, huilcke udspreder oc gifver de Fattige: i det hand med andre de Skiellers høyadelige Familie haffver perpetueret til fattige Studenter oc Huus-arme en Capital paa 10.000 Rix Daler«. Hans Svane har øjensynlig været den gyldne middelvejs mand i denne sag, hvor han — uden at engagere sig for stærkt — udtaler sig med ikke ringe bon sens; og når han efter 1660 fortsatte sine godserhvervelser,

[15] Kjøbenhavns Diplomaratium V, s. 662f.

[16] C. F. Bricka og S. M. Gjellerup, Den danske Adel i det 16de og 17de Aarhundrede, Første Samling, 1874—75, s. 312f.

kan man sikkert gå ud fra, at han handlede i bevidstheden om at vise »tilbørlig Flid og Forsiunlighed«.

— 1. juni 1661 måtte Svane få godtgjort af oldengælden af skovene på hans pantegods 600 rd., for hvilke han var gået i kaution for Gunde Rosenkrantz, der interessant nok tre uger derefter var blandt dem, der skulle dømme Universitetet og Svane imellem [17]. 6. oktober s. å. fik Svane som *gave* overladt Ebberød gård, som han hidtil havde haft som pant [18]. 9. marts det følgende år fik han i Norge udlagt Sundfjords fogderi m. m. for 37.314 rd. og den påfølgende 15. april dertil den kgl. del af tienden sammesteds for yderligere 5.545 rd. I 1666 fik Hans Svane dernæst udlagt Svendstrup gård i Borup sogn, Københavns amt for 38.162 rd. Knap et år senere, 15. januar 1667, fulgte som *gave* relutionsretten til samme og 21. februar også som *gave* patronatsretten til Borup og Kimmerslev, samt endelig 28. april 1668 ligeledes som *gave* fri birkeret til Svendstrup [19]. Værdien af det gods, der af staten blev overdraget Hans Svane, androg således — når vi ser bort fra gaverne — 81.021 rd. medens hans krav på statskassen syv år tidligere, ved årsskiftet 1660—61 havde udgjort 59.000 rd. [20]. Som det også fremgår af de her fremlagte breve, var den nye ærkebiskop en i ejendomshandel kyndig mand, der vel vidste at gøre brug af sin indflydelse. Det måtte Københavns magistrat sande. En del af det gods, Svane erhvervede, var nemlig oprindelig tiltænkt København by som en del af den bekendte kongelige gave til staden af Bistrup gods, men var af staten pantsat til Svane. Det var imidlertid gods, der var vel ved magt, og ærkebispen havde ikke den mindste lyst til at lade sig indløse, hvad det også lykkedes ham at undgå [21].

[17] RA. Fortegnelse over kgl. resolutioner gennem Rentekammeret 1660—1719 ved S. Nygaard nr. 258, Chr. Bruun, Gunde Rosenkrantz, 1885, s. 166.

[18] Kronens Skøder II, 110.

[19] RA. Rtk. Extrakt over udlagt gods i Danmark og Norge (212.36) fol. 531, Kronens Skøder II, 241, 250f. og 275 jfr. 264f. — I Trap, Danmark 5. udg. Frederiksborg amt s. 265 anføres, at Svane 1666 af kongen fik overdraget Farumgård, hvilket ikke fremgår af Kronens Skøder. Meddelelsen kan spores tilbage til Pontoppidans Danske Atlas (VI,20).

[20] Johan Jørgensen i Festskrift til Astrid Friis, 1963, s. 155.

[21] Axel Linvald, Bistrup, 1932, s. 17 ff.

I Ringkøbing amt overtog Svane 1661 Grubbesholm fra Erik Kruse, men solgte den snart efter igen til Jens Lassen, landsdommeren i Fyen, der var begyndt som skriver hos lensmanden i Kristianstad, og som blev en af statens største kreditorer [22]. I 1659 var Svane blandt fadderne til Jens Lassens datter Anna Margrethe [23] og af brevet til Jacob Bircherod kan vi se, at forbindelsen eksisterede endnu 1663.

Endelig kan det anføres, at Svane 1661 var blandt kreditorerne i boet efter Lave Beck til Førslev og Herlufstrup med en fordring på 1.000 rd. [24].

Er det tydeligt, at Svanes politiske indflydelse er kommet hans virksomhed som godssamler til gode — i så henseende er det vel nok at pege på det af Svanes sekretær skrevne og af Svane selv gennemrettede udkast til gavebrevet på relutionsretten til Svendstrup — så må man omvendt sikkert også sige, at Svanes politiske stilling afstivedes betydeligt ved hans egen og familiens formue.

Som indledning til en betragtning af denne side af Svanes virksomhed, kan der være grund til at standse ved hans forhold til den gamle adel. Vi har allerede i et par tilfælde set biskoppen optræde i rollen som kreditor. Der kan dernæst peges på, at Svane ikke synes at have været yndet af kansler Christen Thomesen Sehested, der dog i mangel af bedre måtte indstille ham til et professorat i Theologi [25]. Derimod stod han sig tilsyneladende godt med to opportunister af den gamle adel nemlig oversekretæren i Danske Kancelli Erik Krag og rigsskatmester Hannibal Sehested, hvilken sidste han havde kendt i drengeårene, uden at det dog tør siges, at der var tale om noget nærmere forhold.

[22] Trap, Danmark 4. udg. VIII, s. 336, Erik Kruse levede sine sidste år i fattigdom i Viborg se Chr. Bokkenheuser i Personalhist. Tidsskr. 10. Rk. IV, s. 205.

[23] G. L. Wad. Fra Fyens Fortid IV, 1924, s. 78 (noten).

[24] RA. Privatarkiver, Lave Beck (d. 1659).

[25] Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve udg. ved C. F. Bricka og J. A. Fridericia VI, 1885—86, s. 132f.: her går kongen i et brev af 3. februar 1646 ind for at Svane udnævnes til professor i theologi, men at Sehesteds indstilling ikke har været præget af begejstring ses tydeligt af kongens ord: »Paa ded at du beklagede ded, at man haffuer sa faa at welle yblandt. Naar man uyl haffue sadan folek...«

De her gengivne breve fra Svane til disse to er i hvert fald alt for forretningsmæssige og formelle til at der ud fra dem kan drages videregående slutninger i retning af dybere meningsoverensstemmelse endsige venskab [26].

Mest interessant forekommer dog et vidnesbyrd fra det store stændermøde i 1660.

Det er kendt nok, hvorledes Hans Svane spillede en afgørende rolle ved statsomvæltningen. Til de foreliggende fremstillinger er der dog grund til at føje nogle træk, der viser, hvorledes bisperne arbejdede for gejstlighedens og borgerstandens sag mod adelen. Medens Odensebispens Lauritz Jacobsen i flere skrivelser ligesom stillede sig i spidsen for den store flok af præster, der klagede deres nød og bad om hjælp, gik Ribebispens Peder Jensen Kragelund i sin klage til direkte angreb mod adelen [27]. En anden fremgangsmåde brugte Hans Svane, der som god taktiker holdt sig i baggrunden, men hvem vi alligevel øjner bag et indlæg af 9. september fra 24 bønder — af hvilke de to var i stand til at skrive. Med påfaldende veltalenhed skildres her de skadelige følger af adelsfolks strid om patronatsretigheder. Deres sognepræst var død, og siden havde der været »Irring og Tvistighed, og Menighederne derover ikke saa fuldkommelig, som ellers ske kunde, er bleven betjent; og saadant sker formedelst den Tvistighed, velb. Fru Karen Krabbe og velb. Mand Tønne Juel til Søgaard og velb. Frue Anne Ramel til Birkholm haver med hverandre om Præsten at kalde her til Nørre Jerløse og Qvandløse Sogne . . . « De henvendte sig derfor »ydmygeligen« hos kongen om hjælp til at få den af kaldsmændene og menige sognemænd kaldede til sognepræst. »Og eftersom vi for nogen Tid siden

[26] Anderledes C. O. Bøggild Andersen, *Statsomvæltningen i 1660*, 1936, s. 33 og oftere. Selv om det virkelig lod sig fastslå, at det sammesteds s. 386 note 1049 omtalte brevkoncept i Langebeks excerpter 181, Kgl. Bibl. 1) er blevet endeligt udfærdiget i uændret skikkelse 2) at skriveisen er kommet Hannibal Sehested i hænde 3) at den skyldes Hans Svane — så er der ikke hermed skabt noget som helst bevis på et vensabeligt forhold mellem Sehested og Svane, da man bør huske, at Svane meget vel kan have haft andre end venskabelige motiver til at skrive brevet.

[27] *Ny Kirkehist. Saml. V*, s. 119ff og 301ff. jfr. *Kirkehist. Saml. 7. Rk. V*, s. 161.

baade skriftligen og mundtligen hos den ærværdige Her Biskop hæderlig og højlærd Mand Doctor Hans Svane, haver anholdet og begjæret, han herpaa vil gjøre Ende, at vi samme Person til vores Sognepræst og Sjælesørger maatte nyde og beholde efter Kaldsmændenes og menige Sognemænds Vilje og Begjæring; hvilket ikke endnu er sket, formedelst disse forbemeldte trende adelige Personer ikke kan stemmes og komme overens en Præst at kalde . . . «[28].

Sandsynligheden for at vi her står overfor et led i Svanes kampagne mod adelen, er så meget større, som ikke alene tidspunktet for klagen passede udmærket, idet de ikke-adeliges propaganda, der kulminerede med det store agitationsindlæg af 17. september[29], netop da var under udvikling, men også fordi de 24 bønders indlæg åbenbart ramte et svagt punkt hos modparten, eftersom Højesteret 1662 afsagde følgende kendelse: »Efterdi det jus patronatus, formedelst hvilket jus vocandi til Nørrejernløse og Qvandløse Sogne Prætenderes haver for dum ligget til rota præbenda i Roskilde Capitel og ikke bevises, hvorledes det derfra er kommen, og hvad Vederlag derfor er givet, det og bevises siden den Tid afg. Eske Brock sig samme jus haver tilholdt, Kald efter Ordinantsen i Nørrejernløse at være gaaet, er her for Retten afsagt, at Eske Brocks Arvinger bør inden 3 Maaneder efter denne Doms Dato at bevise og fremskikke afg. Eske Brocks jus til samme Kald . . . «[30]. Denne sag er måske ikke blot et skaktræk i det store spil; Chr. H. Brasch, som udførligt har behandlet den siger, at den synes at angå reklamationsretten, retten for adelen til — mod bevis — at tilbagetage rettigheder og gods, som forfædrene havde skænket kirken i katholsk tid. Hvorvidt gik i grunden denne ret? var stunden ikke inde for kirken og dens mænd til at kræve den revideret? den

[28] Ny Kirkehist. Saml. V, s. 689f.

[29] Svanes politiske indsigt og hans kendskab til økonomiske anliggender gør ligesom hans nære borgerlige forbindelser den antagelse nærliggende, at han har haft en betydelig andel i dette indlægs affattelse eller snarere redaktion; thi at dømme efter de af Sv. Christiansen fremdragne oplysninger (Randers købstads historie, 1952, s. 432 ff.) synes der nærmest at have været tale om en behændig sammenstilling af en række borgerlige ønsker med passende indrømmelser til modparten.

[30] Chr. H. Brasch, Vemmetoftes Historie I, 1859, s. 167ff.

var af Christian III givet og tilsikret adel og ridderskab, dengang gejstligheden blev fortrængt fra den fornemste plads blandt stænderne. Endnu lå rundt om ved gejstlige stiftelser og embeder gamle breve og optegnelser, der kunne minde om fordums herlighed [31], og nu da nemesis var over ridderskabet, måtte en revision tegne sig som et lokkende mål for gejstlighedens repræsentanter.

Vil man erkende muligheden af en sådan ideal stræben hos Svane uden derfor at nægte, at hans smag for personlig magt var særdeles veludviklet, så må den opfattelse, efter hvilken Svane alene var magtsyg og pengekær, en klog politiker (men en mindre fremragende theolog) revideres [32].

Det er navnlig i forholdet til Universitetet, vidnesbyrdene til ugunst for Svane er mange. En sag, som allerede Rasmus Nyerup [33] har fremdraget, om en pasquill, der 1653 var blevet fundet i Svanes port, viser tydeligt nok, at han ikke var elsket af studenterne som inspector for Kommunitetet, og det tør vel anses for givet, at dette var almindeligt bekendt. Her skal yderligere blot omtales den vidtløftige strid om kaldsretten til degneembedet i Tårnby, hvorom flere af brevene drejer sig. Svanes indlæg er unægtelig ikke blide, men modparten strittede imod så godt som muligt, og sagen tjener ingen af deltagerne til ære. Tilsyneladende meningsløst har sammenstødet stor interesse som forpostfægtning for det store slag, som kom til at stå i efteråret 1660. »Os elskelig hæderlig oc høylærd D. Hans Svane«, der så tidligt som i februar 1660 selv leverede koncepter til kongebreve, prøvede her kræfter med sine konservative kolleger. Thi universitetsprofesso-

[31] Gunnar Olsen i *Fortid og Nutid* XIX s. 433 jfr. samme i *Afhandlinger* tilegnede . . Axel Linvald, 1956, s. 292ff.

[32] I Københavns Universitet i Reformationens og Orthodoxiens Tidsalder I, 1937, s. 43f., 77ff., 114, 147 og 195 skildrer William Norvin Svane som Universitetets fjende nr. 1. Indtil der foreligger en tilfredsstillende skildring af Universitetets historie, kan der m. h. t. Svanes forhold til dette henvises til Henning Matzens meget indholdsrige *Kjøbenhavns Universitets Retshistorie* I, 1879, s. 94, 210f. 215 og 250f. II, 1879, s. 275, 318f. (om Tårnby-sagen) og 340.

[33] Rasmus Nyerup, *Hist.—stat. Skildring af Tilstanden i Danmark og Norge* III, 2, 1805, s. 135.

terne levede i utilgivelig uvidenhed om, hvem der nu i adelsvældens allersidste dage sad med trumferne på hånden; til skade for institutionen, de skulle tjene, og til skade for sig selv gik de ind for opretholdelsen af det bestående, dødsdømte regeringssystem.

Nok så meget klarsyn og realitetssans besad Hans Svane. Allerede i 1659 gjorde han sig til talsmand for et samarbejde mellem akademikerne og borgerstanden. I forbindelse med spørgsmålet om påligningen af kontributioner havde Københavns borgmestre nemlig foreslået »at Professorerne vilde holde god Korrespondens og fortroligt Venskab med dem udi de Sager, som deres fælles Gavn og Interesse kunde angaa, paa det, naarsomhelst de deres Resolution i fælles angaaende Sager, som om Kontributioner og andet mere, skulde give, de da ej skulde være saa meget ulige i deres Resolutioner, dem selv til Præjudice og Skade«. Svanes stilling til dette spørgsmål er lærerig. Først erklærede han, at han ikke uden videre kunne forpligte sig på gejstlighedens vegne, da det ville være »Ministerio præjudicerligt, dersom han dennem uadspurgt i slige Tilfald gav sin Betænkning«. Men efter således at have demonstreret sin usvigelige loyalitet måtte han forøvrigt mene, at det var rådeligt »at man holder god Enighed med de Dannemænd, som saadant ere begiærendes« [34].

Medens Hans Svanes forhold til de privilegerede stænder i 1660 var køligt og, for så vidt Universitetet angår, ligefrem fjendtligt, var relationerne mellem ham og borgerstanden særdeles cordiale.

Svanes familieforhold trak som allerede antydet stærkt i denne retning. Vi ser bispem som administrator af sin svigermoder dr. Jørgen Fuirens enke Margrethe, født Finckes anselige formue (se brevene nr. 22 og 24). Gunde Rosenkrantz, der som vi har set, skulle være opmand mellem Universitetet og Svane, skyldte allerede 1650 Margrethe Fuiren 7.100 rd.[35] og det endte med, at Gunde Rosenkrantz' gård Vindingegård via broderen Jørgen Rosenkrantz 1663 blev købt af Margrethe Fuiren og fik navnet Fuirendal

[34] H. F. Rørdam i *Nyt Hist. Tidsskr.* VI, s. 525.

[35] LA. f. Sjæll. Sjællandsfar Landstings pantebog 1650 fol. loov.

[36] Trap, Danmark 5. udg. Sorø amt, s. 931.

[36]. Gunde Rosenkrantz var langt fra den eneste. 17. april 1663 anmodede Margrethe Fuiren om, at Henning Quitzow til Quitzowholm, Jakob Grubbe til Røgle, Niels Kruse til Engeltoft og jomfru Anna Catharina Normand til Selsø ved kongens autoritet og myndighed måtte blive tilholdt at efterkomme de Højesteretsdomme, hun havde erhvervet over dem for adskillige summer penge, og som de til hendes største skade »intet vil bekvemme til nogen Betaling« [37]. For Jakob Grubbes vedkommende førte Svanes indgriben senere på året til et missive til Erik Rodsten og Morten Lauritsen om at gøre Svane og hans familie indførsel for de 700 rd. med rente, som Grubbe var blevet dømt til at betale. Også Quitzow faldt til føje og udstedte s. å. en obligation på 2.630 rd. med sikkerhed i jordegods på Sjælland og Fyen til Margrethe Fuiren [38].

Så vidt rakte familiens indflydelse, at rentemester Christoffer Gabel året efter på statens vegne betalte Margrethe Fuiren 1.972 rd. *kontant* [39].

Føjer vi hertil, at Jørgen Fuirens brorsøn Villum (Henrik d. y.s søn) i 1659 blev en af de 32 mænd og i august 1660 udnævntes til rådmand i København [40] og at Svanes svigerinde Søster Fuiren, der var død 1648, var gift med diplomaten Cornelius Lerche af den kendte fynske patriacerslægt [41], må det siges, at Svanes ægteskab havde givet ham en solid basis for at øve indflydelse.

Hvor meget Svanes kontakt med storhandelsmændene Jens Lassen og Hans Petersen Klein betød, er strax vanskeligere at afgøre. Det bør dog fremhæves at forbindelsen i begge tilfælde var kommet i stand før statsomvæltningen, at Klein i det mindste efter sin egen opfattelse spillede en vigtig rolle ved denne, og at Jens Lassen hørte til de største statskreditorer. At der var tale om interessefællesskab mellem bispem og disse to storborgere er tydeligt.

[37] RA. Da. Kanc. Henlagte Sager 1663, 17. april.

[38] Samlinger til Fyens Historie og Topographie X, 1890, s. 354.

[39] RA. Rtk. Kopibog over kgl. miss. til rentemestrene 1. august 1664.

[40] O. Nielsen, Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse V, 1 889, s. 436, sammes udg. af Henrik Fuirens autobiografi i Personalhist. Tidsskr. V, 1884, s. 26.

[41] Jfr. Johan Jørgensen, Patriat og Enevælde, Hist. Medd. om København 1963—64.

Anderledes sikkert kan man udtale sig om de borgerlige kontakter, som Svane skyldte sin egen herkomst. De her fremdragne breve viser, hvor smukt biskoppen hjalp sin broder, Horsensborgmesteren Oluf Hansen Svane — en tidstypisk patricier, der gjorde sig sit erhverv og sit embede så nyttigt, han kunne. Oluf Svane var i august 1660 kommet til København for ligesom ved tidligere stændermøder [42] at repræsentere sin by, og da hans egen ansøgning (brev nr. 7a) ikke syntes at blive imødekommet hurtigt nok, greb broderen ind, og det hjalp. Blot et par dage efter, 6. september, fik Henning Powisch besked om, at borgmester Oluf Svanes ønske om at fæste Hatting korn-tiende skulle opfyldes. Desværre vides der ikke noget om Oluf Svanes optræden på stændermødet, men det er nærliggende at antage, at samarbejdet mellem brødrene har strakt sig ud over privatøkonomiske interessers røgt og pleje.

Også Hans Svanes fætter Clemend Clemendsen havde grund til at være tilfreds med at være i familie med ærkebispem, der gik hans ærinde hos rigsskatmesteren og således skaffede ham den attråede forpagtning af Skanderborg len. Familiens position i det østjyske havde ikke skade af Svanes indflydelse. Men om Clemend Clemendsens bestyrelse af Skanderborg len var særlig heldig, det er rigtig nok et spørgsmål. 1665 lod den nye amtmand, Corfitz Trolle indlede proces imod ham. Tingbøgerne var blevet slet ført i Clemendsens tid, og det følgende år afsattes tingskriveren [43]. Selv synes Clemendsen at have klaret skærene. I oktober 1668 fornyedes hans forpagtning mod en årlig

[42] Fr. Barfod, De borgerlige Rigsdagsmænd 1660, 1925, s. 193—201, Aktstykker og Oplysninger til Rigsrådets og Stændermødernes Historie i Frederik III.s Tid . . ved C. Rise Hansen I, 1959, s. 212 og 219.

[43] Karl Hansen, Beskrivelse over Skanderborg Bye og Slot, 1833, især s. 69f. Om Clemendsen kan iøvrigt oplyses, at han 1637—39 nævnes som slotsskriver på Skanderborg, hvor han 1639 havde fået skøde på en øde plads (Kancelliets Brevbøger 4. november 1639), omkring 1653 skænkede han Skanderup kirke en prædikestol og sammesteds fik han siden sin begravelse prydet med et stort epitafium, hvor han fører tilnavnet Fischer (Trap, Danmark 4. udg. VII, s. 277). 17. januar 1672 blev der givet tilladelse til at han måtte begraves fra slotskirken (Jyske Registre anf. dato nr. 12.)

afgift på 7.200 rd. samt 4.708 rd. til udredelse af pensioner og bekostninger [44] og 1670 fik han sin afsked i nåde [45].

Hans Svanes indflydelse mindskedes ikke under det nye styre, til hvis sejr han havde bidraget så meget. Endnu i 1682 hedder det i et missive til Kammerkollegiet, »at Kongen af sær Naade og i Henseende til den gode og tro Tjeneste, som forrige Ærkebiskop, afgangne Dr. Hans Svane, har gjort Kongens Fader, har bevilget hans Efterleverske Fru Marie Fuires og deres Børn« at Svendstrup må anses som en hoved- og sædegård [46]. Betegnende er det, at Svanes famulus Peder Andersen, der havde repræsenteret ham under striden med professor Christen Ostenfeld om svogeren, dr. Henrik Fuires testamente til Universitetet, nu i 1661 skulle rejse rundt og præsentere den gejstlige stand Arveenevoldsregeringsakten til efterretning og underskrift [47]. 30. oktober 1660 havde Svane aflagt ed som ærkebiskop, råd, assessor i Statskollegiet og præsident i Konsistorialkollegiet, og regeringen tøvede ikke med at gøre brug af hans administrative evner. 3. december fik han ordre til sammen med Ove Bjelke at dømme Oluf Mentsen [48] og Erik Oppdal imellem angående et præstekald i Trondhjem len. Det følgende år var han blandt prins Christians ledsagere, da denne drog til Norge for at blive hyldet, hvilket for Svanes vedkommende førte til fornyet beskæftigelse

---

[44] RA. Fortegnelse over kgl. resolutioner gennem Rentekammeret 1660—1719 ved S. Nygaard nr. 918. jfr. nr. 2043 og Carl Christiansen, Bidrag til dansk Statshusholdnings Historie. . I, 1908, s. 149.

[45] J. Bloch, Stiftamtmand og Amtmand i Kongeriget Danmark. . 1895, s. 123 f. — Der kan være grund til at gøre opmærksom på, at Gunde Rosenkrantz også her kom i berøring med Svane og hans familie, idet han var lensmand over Skanderborg indtil Clemensden fik lenet i forpagtning.

[46] Kronens Skøder II, 1908, s. 507.

[47] J. Møller i Hist. Calender I, s. 306; en anden famulus Søren Christensen Lemvig omtales af C. O. Bøggild Andersen, Statsomvæltningen i 1660, 1936, s. 142.

[48] Norske Kongebrev, Register ved H. K. Schutter, Rolf Fladby og Sølvi Sogner I, 1962, s. 5. om Oluf Mentsen jfr. Svanes brev af 23. oktober 1660 (nr. 8). 17. november 1661 nævnes Svane i forbindelse med en anden kommission *ibid.* s. 30. 12. juli 1661 havde et missive til rentemestrene bestemt, at Svane skulle have assignation i nogen af »vores visseste intrader i Norge« for 14.000 rd. forstrakt under krigen, så at kapital og rente fuldkommen blev betalt. (RA. Rtk. Kopibog over kgl. missiver).

med norske forhold. 13. december 1661 fik Svane sæde i en kommission, der i øvrigt bestod af Frederik Ahlefeldt, Kørbitz og Chrf. Gabel, og som skulle deltage i arbejdet med en nyindretning af Kancelliet [49]. 1664 finder vi ærkebispens som medlem af en kommission, der skulle undersøge visse tvivlsspørgsmål i Statskollegiets betænkning om lavene i København [50]. Og endelig må det nævnes, at Svane i 1667 skulle deltage i revisionen af Skatkammerets regnskaber [51].

Det var da intet under, om det kunne knibe med varetagelsen af de biskoppelige forretninger. Århusbispens Erik Mogensen Grave skriver således i sin selvbiografi, at Svane havde ladet ham forstå, at han i samme år 1664 eller i det seneste 1665 ville »holde Doctoratz-graden« — men »som samme dend S. Mands forsæt formedelst mange hans høje Embedis forrætninger ei bleff effterkommet« behagede det kongen at udnævne Grave til doctor theologiæ per bullam [52].

På den anden side gav det meget administrationsarbejde unægtelig indflydelse. Bjørn Kornerup har fremdraget et tankevækkende eksempel på, hvorledes selv en mand som Ribebispens Peder Jensen Kragelund mente at måtte anvende af sin diplomatiske kunst (og den var stor) for at opnå ærkebispens støtte i en vanskelig sag [53]. Og ikke mindre interessant er den skildring generalløjtnant Jørgen Bjelke i sin selvbiografi [54] giver af Svanes optræden, da Bjelke i hans og Joachim Irgens' nærværelse på Skatkammeret over for kongen fremførte en klage over »sin og sine u-myndige Med Arfuingers Fortrøchelse fra deris timelige Welfærdt«. Thi »Da berettede Bispen om, huor mange tusinde Rixdr. hand og hans Suoger Seigr. Fyren hafde lefuert ind i hans May.ts egit Cammer . . . «

[49] Knud Fabricius i Den danske Centraladministration.. red. af Aage Sachs, 1921, s. 201.

[50] *ibid.* s. 247.

[51] Carl Christiansen, Bidrag til dansk Statshusholdnings Historie I, s. 98.

[52] Kirkehist. Saml. 3. Rk. III, s. 326.

[53] Bjørn Kornerup, Ribe Katedralskoles Historie . . II, 1952, s. 117.

[54] Generallieutenant Jørgen Bjelkes Selvbiografi udg. af I A. Fridericia. 1890, s. 182f. En sammenligning med de her meddelte suppliker fra Svane (brev nr. 18 f.ex.) styrker tilliden til Bjelkes fortælling.

Her står vi ved en af grundpillerne for Svanes indflydelse. Sagen var nemlig, at ærkebispens og hans familie havde midler at stille til rådighed for staten ikke blot før og under Belejringen — som så mange — men endog derudover. Ikke alene ved galant i al underdanighed at overlade hendes majestæt dronningen Bogø som en »ringe Præsent« (brev nr. 12), men, hvad der betød nok så meget, ved at stille rede penge til disposition for majestæterne. 1. oktober 1664 skulle således Svane af skriveren over Trondhjem amt have godtgjort de 5.000 rd. som han havde udlagt til Kastellets bygning [55].

Trods al kongegunst og indflydelse havde Hans Svanes stilling også sine skyggesider. Forholdet til præstestanden var således ikke uden vanskeligheder; ganske vist havde ærkebispens ved personlig indgriben fået udvirket et reskript om at præsterne i Sælland måtte forskånes for virkelig indkvartering mod at betale en månedlig afgift [56], men i juni 1661 skrev den svenske resident hjem, at præsterne på landet var utilfredse med accisen og mølletolden, som de skulle oppebære af bønderne og svare for indbetalingen, og de klagede over, at ærkebispens ikke bedre iagttog deres tarv men samtykkede i, at de besværedes med dette odieuse hverv [57].

Om den menige gejstlighed har påskønnet, at standens privilegier af 24. juni 1661 gav præsterne støtte på det punkt, hvor biskop Kragelund under stændermødet det foregående år havde rettet sit angreb nemlig inddragelsen af bondegårde under tiendefri hovedgårde [58], det er et åbent spørgsmål. At Svane har haft sin del af æren for denne paragraf, er dog vel utvivlsomt. Heller ikke ved vi, om Svane har høstet ros i videre kredse for sin bestemte

[55] RA. Rtk. expeditionsprotokol nr. 8 s. 26f. Om et kortvarigt lån på 3.100 rd. i 1665 til dronningen: RA. Partikulærkammeret, dronning Sophie Amalie, regnskabsbog litr. A. 1662—67 fol. 5 v. og 7.

[56] Originalt reskript af 14. december 1660, paraferet af Hannibal Sehested i RA. Landetaten, Fr. III.s Reskripter til enkelte Personer, Otto Pogwixch 1660—64.

[57] P. W. Becker, Samlinger til Danmarks Historie under Kong Frederik den Tredies Regiering. .I, 1847, s. 243 med henvisninger, jfr. brev nr. 13.

[58] Gunnar Olsen, Hovedgård og bondegård, 1957, s. 212.

afvisning af selve kong Frederiks ønske om at indkalde fremmede theologer [59]. I det hele taget har man næppe i tilstrækkelig grad været opmærksom på Svanes arbejde for at hævde standens position. Svanes og Kragelunds afregning med den gamle adel i 1660 løste jo langt fra alle kirkenes problemer. Nok så betydningsfuld var vel ret beset den front, der vendte mod kongemagten. Thi lige så lidt som adelen havde kirken let ved at stå sig over for den stadig expanderende centralstyrelse, der grupperede sig om majestæten. Og her kunne selv ikke Svane trænge igennem med sine og standens krav. Den udvikling som havde gjort sig så kraftigt gældende under Christian IV (kongen foretog som oftest bispekaldelsen, kalenderne forbødes 1618, der afholdtes ikke nationalkoncilier efter 1629 [60]) lod sig ikke standse.

I denne sammenhæng må man se Hans Svanes forsøg på at få etableret sit Collegium Consistoriale, hvormed ikke blot bestyrelsen af kirkelige anliggender skulle emanciperes fra Danske Kancelli men tillige ledelsen af skole- og fattigvæsen med eet slag tilbageerobres til gejstligheden fra den verdslige magt [61]. Forsøget lykkedes som bekendt ikke, og selv om sorgen i gejstlige kredse over at ærkebispens myndighed ikke yderligere forøgedes nok har været behersket, så faldt dog Svanes nederlag tilbage på hele standen. Kontrasten mellem den pompøse udskrift på Næstvedpræstens brev [62] og dets rutinemæssige behandling i Kancelliet er meget betegnende. På ganske lignende måde forløb en sag af samme art (om en dåb forrettet med øl) fem år senere. Her erklærede Svane: »Nu kand eller tør Jeg her udi inted

[59] Ny Kirkehist. Saml. III, 221 f. Danske Mag. 5. Rk. II, 62f. og III, 195.

[60] H. J. H. Glædemark, Kirkeforfatningsspørgsmålet i Danmark indtil 1874, 1948, s. 9. På den anden side tog det naturligvis sin tid inden fyrstens indgriben i kirkelige anliggender blev noget selvfølgeligt, se interessante iagttagelser hos Svend Borregaard, Danmarks og Norges kirkeritual af 1685, Teologiske Studier nr. 13, 1953, s. 39f. og s. 100 note 90, jfr. også Kirkehist. Saml. 5. Rk. I, s. 361.

[61] Instruxen for Collegium Consistoriale er trykt af H. F. Rørdam i Ny Kirkehist. Saml. V s. 239ff. en grundig kirkehistorisk kommentar til dette aktstykke er meget at ønske.

[62] Se tillæg.

ordinere, med mindre Jeg tilforn vedste hans Kongl. Ma. naadigste Villie« [63]. Når Svanes Collegium Consistoriale ikke blev til noget, er forklaringen naturligvis som ofte fremhævet bl. a. den, at det blandt alle af indflydelse har været en almindelig anskuelse, at ærkebispen i forvejen besad mer end tilstrækkelig magt og myndighed. Hans Svanes livsindstilling og moralkodex var desuden trods alt slet ikke konform med de kredses, som nu førte det store ord i dansk politik og administration [64]. Baggrunden for Svanes kritiske holdning til det nye regime i fortalen til det i 1666 udkomne bind af den store kommentar til Daniels bog er således ikke til at tage fejl af. Her læste ærkebispen »blodiglerne« i statsembederne texten, og de til ørkesløshed og overdådighed hengivne »hvepse« og »droner«, der allerede i ligprædiken over Christen Skeel havde fået en alvorlig formaning, fik nu påny en påmindelse. Samtidigt opfordrede Svane, hvad der var meget naturligt for en statskreditor og talsmand for borgerlige dyder som flid og sparsommelighed, til orden i statsfinanserne [65].

Der har muligvis været endnu en grund for Svane til at være mindre tilfreds med tingenes tilstand. Men på dette punkt vil man lede forgæves efter blot den mindste antydning i hans skrifter og breve. Kongen selv var det naturligvis aldeles udelukket at laste på nogen som helst måde. Et og andet tyder imidlertid på, at kong Frederik III personlig var en alvorlig hindring for virkeliggørelsen af Svanes ønske om både af navn og af gavn at være den danske kirkes primas i dette begrebs videste betydning.

Det er vel bekendt, men det fortjener at understreges i denne sammenhæng, hvor dyb en interesse denne den lærdeste af Danmarks konger nærrede for theologien. »Gerne overværede han theologiske Disputationer ...

[63] Ny Kirkehist. Saml. II, s. 813.

[64] Jfr. Johan Jørgensen, Bilanz 1660, Adelsvældens bo, i Festskrift til Astrid Friis, 1963, s. 153—71, Svanes regnskaber kom siden til revision i Den store Revisionskommission uden at denne — så vidt det kan afgøres — fandt angribelige punkter jfr. Carl S. Christiansen i Hist. Tidsskr. 7. Rk. IV, s. 60 og 86, jfr. det ovenfor nævnte missive til Kammerkollegiet om Svanes fortjenester af kongehuset.

[65] C. O. Bøggild Andersen, Statsomvæltningen 1660, 1936, s. 387f. bringer en gennemgang af fortalen.

Han var i den Grad hjemme i Kontroverstheologien, at han drev mangan en højlærd Doctor theologiæ Sveden af Panden« skriver Bjørn Kornerup [66]. Desværre savnes stadig en undersøgelse af de danske kongers opfattelse af deres forhold til kirkestyret efter reformationen [67]. Som allerede antydet, tør det dog siges, at Christian IV for sit vedkommende i høj grad følte sig som kristen øvrighed og med væld varetog sine pligter i så henseende [68], således at sønnen og efterfølgeren kun behøvede at fortsætte efter de allerede fastlagte retningslinier for til gavns at virke som kirkens øverste leder. Når slige magtbeføjelser tilmed skulle udøves af en mand, der både var interesseret og besad virkelig sagkundskab, er det ikke så mærkeligt, at selv Hans Svane måtte komme til kort. Her har vi vel den egentlige grund til konsistorialkollegiets forlis; der var simpelt hen ikke plads til det, når kongen var en virkelig SUMMUS EPISCOPUS [69]. Derfor ser vi også Svane henskyde mere dubiøse sagers afgørelse til majestætens vilje. Og derfor fastslog Danske Lov 1683, byggende på Kongeloven af 1665: Kongen haver og eene Høyeste Magt over ald Clericiet, fra den Høyeste til den Laveste, at beskikke og anordne ald Kirke og Gudstieniste, Moder, Sammenkomst og Forsamlinger om Religionssager efter Guds Ord og den Augburgiske Confession, naar hand det raadeligt eragter, at byde og forbyde [70].

[66] Den danske Kirkes Historie under Redaktion af Hal Koch og Bjørn Kornerup IV, 1959, s. 295 f.

[67] Jfr. J. Oskar Andersen i Kirkehist. Saml. 7. Rk. V, s. 3ff.

[68] Bjørn Kornerup i det i note 66 anførte værk s. 187.

[69] Den gunst og agtelse Svane nød hos kongehuset og den hæder, dette viste hans minde, taler for, at kongens uvilje mod konsistorialkollegiet skyldtes principielle grunde.

[70] Frederik III.s efterfølger holdt stærkt på deres rettigheder i denne som i anden henseende, Christian V fastslog således: »... den Høyhed oc Rettighed, som ellers til den Geistlige Jurisdiction oc Jus Episcopale henhører, kommer alleene Kongen til, som det ypperste oc høyeste Hoffvit her paa Jorden, saa wel i Geistlige som i werdszlige sager.« (Kong Christian den Femtes Testamenter... udg. . . ved J. J. A. Worsaae, 1860, s. 21). Og hertil svarer en af Erik Pontoppidan overleveret beretning om en strid i 1716 mellem biskop Worm og provst Jacob Lodberg om principperne for fattiglovgivningen, i hvilken Lodberg havde fået medhold hos Geheimkonseillet; Worm skal i den anledning have sagt til kongen »Paa

Ved Hans Svanes død 1668 indberettede den svenske resident Gustav Lilliecrona, at ærkebispens pludselig i gode venners selskab var blevet syg og kort efter var afgået ved døden. »Denne ærkebiskop« fortsatte svenskeren »var også en af dem, der havde hjulpet kongen i Danmark til souverainiteten, altså er 3 af dem, som havde ladet sig bruge som instrumenter til denne forandring, nemlig hr' Hannibal Sehested, præsidenten her i staden Hans Nansen og endelig ærkebissoppen hensovede ved meget hastige dødsfald« [71]. Denne svenskerens insinuation understreger, omend lovlig dramatisk, det stærke indtryk som både samtid og eftertid har modtaget af Svanes politiske indsats. Dette indtryk er, som vi har set, i og for sig ganske rigtigt, men det bør ikke være enerådende. Hans Svane var ikke alene den kloge, selvhævdende, penge- og godskære politiker. Et aktstykke som brevet fra den kendte skolemand Hans Mikkelsen Ravn viser ved sin ligefremme, venlige tone at Hans Svane besad andre egenskaber end den traditionelt fremhævede myndighed. »Oprictighed, Kiærlighed oc Huldhed, mod hans mange Hæder-værdige, oc meget Fornemme beslectede oc besuogrede, Venner, Collegas oc andre Bekiendte« var blandt de egenskaber hos Svane, som sognepræsten ved Vor Frue kirke Jacob Faber priste i sin ligprædiken over ærkebispens »En Ypperste Præstis levende Contrafey« [72]. Det bør erindres overfor de mange vidnesbyrd, der peger i modsat retning. Der er også grund til at mærke sig Fabers øvrige karakteristik »Hans Retsindige oc Uforfalsked Lærdoms Reenhed til hans Døde-Dag, hans Troeskab oc Flittighed i hans Høy-Anseeliige, Hæderlige Kald oc Embede, hans Nidkerhed for Guds Æris Befordring oc Forfremmelse, hans Underdanigste Troeskab mod hans Allernaadigste Herre oc Konning« [73]. Thi så meget man

---

den Maade kan jeg ej regjøre mit Præsteskab«, hvortil kongen ikke uden skarphed replicerede »Den Umage har Vi ogsaa paataget Os selv« (Suhm, *Nye Samlinger III*, 1794, s. 295).

[71] P. W. Becker, *Samlinger*. .II, 1857, s. 232f.

[72] trykt 1676, jfr. Bjørn Kornerup i *Frue Kirkes og Menigheds Historie*, 1929—30, s. 269 og H. F. Rørdams velafvejede karakteristik i *Dansk biografisk Lekkikon* udg. af C. F. Bricka XVI, 1902, s. 597—605.

[73] *En Ypperste Præstis levende Contrafey* s. 68f. M. h. t. Svanes af

end må give ærkebispens kritikere ret i, at han ikke kan frikendes for tilbøjelighed til at identificere sit høje embedes værdighed og sin stands position med sin personlige magt og myndighed, må man have blikket åbent for de positive sider ved Hans Svanes personlighed, som Faber har nævnt, som også spores i de her fremdragne kilder, og som var blandt de vigtigste forudsætninger for hans enestående karriere og vel især for, at hans mæglerhverv ved den store statsforandring kunne gennemføres med held.

Efterfølgende breve og aktstykker er så vidt muligt gengivet ord- og bogstavret, idet dog brugen af stort begyndelsesbogstav er normaliseret undtagen i Svanes eneste egenhændige udfærdigelse (brev nr. 21) samt i broderens egenhændige indlæg (brev nr. 7a).

1.

Memorial.

Gunstige H. Secreterer.

Endog at det uvisse aff samme Godtz iche sig meget kand beløbe, en Deel formedelst att Godtzit siunis vel nu at skal bliffue øde; en Deel att Bygningen paa Gaardene er Bøndernes Arff oc Eje; oc derfor giffuer gandske ringe Stedtzmaal. Dog alligewell, paa det jeg iche skal siunis at vere Cronen for nær, er jeg gierne tilfredtz att det maa effterregnis, ochuis det iche høyere taxeris, end jeg kand vere uden Skade, seer jeg gierne at det udi Summen inddragis.

Faber fremhævede nidkærlighed kan der være grund til — med henvisning til brev nr. 2. — at gøre opmærksom på, at Svane sikkert har været i overensstemmelse med vide kredse, hvis indstilling nødvendigvis måtte præges stærkt af tidsalderens mange ulykker (pest, krig, erhvervskrise). Jfr. hertil et interessant vidnesbyrd om massepsykose, som den senere biskop Jens Bircherod bringer i sine dagbøger (udg. ved Christian Moebch, 1846, s. 101) »Saae jeg en meget stor Mængde Mennesker . . . communicere. Det samme ogsaa skeete udi flere Kirker, saavel uden som inden Byen. Alt formedelst den utidige og daarlige Indbildning, som de havde fattet sig, om en usædvanlig og fatal Ødelæggelses Forventelse paa St. Lauritzes Dag.«

Iliigemaade att Oldengielden aff Skouffuerne til samme Byer liggendis maatte effterslais.

M. H. Secretærens P. T.

Hans Svane

[kun underskriften egenhændig]

RA. Da. Kane. B. Konc. og indk. sager vedk. kgl. maj. pantsatte jordegods 1652—60 nr. 254.

2.

Gunstige Velb. H. Secreterer.

Efftersom jeg kommer i Forfaring, att udi denne bedrøfue-
lige Beleiringstid, her udi Byen skal findis, hvilcke med
Comoedier at agere, giffuer maaskee Andledning til Sicker-
hed oc adskilligt, som bedre var lat end giort, oc hvorved
den høyeste Gud til videre Straff tilbørligen kand op-
veckis: kunde jeg icke effterlade saadant Gunstig Velb. H.
Secreterer att giffue til kiende, med tienistvillig Begiering,
att saadant for hans kongl. Mayst. voris allernaadigste
Herre maatte andragis, paa det betimeligen kunde fore-
kommis, hvis heraf i Lengden til Guds fortørnelse, oc
maaskee, anden Ulempe kunde geraade. Oc vil jeg haffue
hermed gunstig Velb. H. Secreterer aff Hiertet ønsket et
lycksaligt nyt Aar, oc Hannem med gandske adelige Fami-
lie, til Liffs oc Siels trygge Beskiernelse, den gode Gud
troligen befalet, forblifuendis stedtze gunstig H. Secrete-
rers

P. T.

Hans Svane

[kun underskriften egenhændig]

RA. Indlæg til Sjællandske Tegnelser 1660, 10. jan. nr.
34 jfr. O. Nielsen, Kjøbenhavns Diplomatarium V, 690 f.
og Hans Svane. De hellige Lectier aff Guds Ord, som paa
de trende alm. Bede oc Bedrings Dage udi Danmarck d.
29., 30. April oc 1. Maii 1657 skulle fremsettes.

3.

Gunstige H. Secreterer, Høyærede gode Ven.

Efftersom den Tvistighed, som Universitetet mig paa Kiø-
benhafns Skolis Veigne for nogen Tid siden paaført haffuer,

dagligen tiltager, oc alle aff mig foreslagne billige Midler mig benectis, idet Professores hvercken Commissarier haffuer villet samtycke, icke heller mig enten Protocollerne eller Udskrifter deraff meddele, som dog ingen Professori hidindtil haffuer veret veigrit; oc jeg derfor nødvendig er aarsaget, Sagen for den høyeste Ret att lade indsteffne, hvilchet dog icke vel skee kand, med mindre tilforn derudi er skeed nogen Opliusning, hvortil jeg en Deel Professorum Vidnisbiurd nødvendig behøffuer. Er jeg paa det underdaanigst begierendis en kongelig Befalning til M. Rasmus Envoldson Brockmand naadigst at maatte meddelis, at hand Vidnisbiurdene som Prorektor afhører, eftersom Rector Academiae sit Vidne selff skulle afflegge; oc att Professores derhos maatte befalis, att de sig med det omtvistede Degnekald indtil Sagens Uddrag intet befatte. Vil hermed hafue gunstige velb. H. Secreterer under den Høyestis Beskiermelse til Siel oc Lif troligen befallit, forblifuen dis stedtze

Velb. H. Secreterers

Kiøbenhafn 23. Febr.
1660.

P. T.
Hans Svane

Udskrift: Erlig oc velbiurdig Mand, Erick Krag til Bramming, hans kongl. Mayst. øffuerst Secreterer, oc Befalningsmand offuer Lundenes Slot oc Lheen, min gunstige oc høyærede Ven dette tienistviligen.

[kun underskriften egenhændig]

RA. Indlæg til Sjællandske Tegnelser 1660, 28. febr. nr. 219.

3a.

Vor synderlig Gunst tilforn.

Effttersom for os underdanigst haffuer andragit os elskelig hæderlig oc høylærd D. Hans Svane, Superintendent offuer Sielands Stift at der skal vere opkommen imellem voris Universitet her i Byen, oc hannem paa Skolens Veigne her sammesteds [rettet fra: i Byen] nogen Irring andlangendis Tornby Degnekald paa Amager, oc hand til Sagens Oplius-

ning nødvendig behøffuer Rectoris Academiae oc en Deel de andre Professorum Vidnisbiurd.

Thi bede vi eder oc naadigst [overstreget: ville] befale at I som Pro-Rector Academiae samme deres Vidnisbiurd med fordeligst lader afhøre, oc att imidlertid indtil Sagens Uddrag Professores sig med det omtvistede Degnekald intet befatte. Dermed skeer vor Villie etc.

RA. Indlæg til Sjællandske Tegnelser 1660, 28. febr. nr. 219 [med samme hånd som foregående]

4.

Gunstige Velb. H. Secreterer, høyærede gode Ven.

Jeg fremskicker, effter Affskeed, baade min venligst skriftlig Begiering til Rectorem Academiae, hannem for offuer fem Vger siden tilskicket, andlangendis Commissarier i den imellem Academiet oc mig omtvistede Sag att begiere; saavel som Rectoris mig derpaa giffuen Svar, hvorudi mig min billig Begiering aldels benectis. Jeg haffuer siden den Tid søgt adskillige Midler, til samme Sags Endskab at befordre, er mig dog imod Forhaabning alt saadant affslaget. Beder derfor paa det underdanigst, att det maatte behage Hans kongl. Mayst. min allernaadigste Herre, enten ved Commissarier, eller anden Middel samme omtvistede Sag att befordre, paa det med fordeligste dermed maatte komme til Endskab, efftersom dagligen ny Misforstand opvoxer. Thi enoc i gaar haffuer Rector Academiae fremskicket en Person, som i Torneby Kircke icke alleniste Degnens Bestilling haffuer forvaltet; (endog en Skolis Person, efter Rectoris Scholæ Anordning, som Tienisten en Tid lang upaaanchet, efter Ordinantzen, oc Friderici 2di, høylofflig Ihukommelsis aabne Bref, haffuer ladet forsiune, paa samme Tid i Kirken var tilstede, Degnens Embede att betiene) men endocsaa effter Tienisten var forrettit, selff det hannem aff Professorerne giffuen Kaldsbref for Meenigheden oplest, imod all hidendtil vedtagen Brug oc Skick. Huis hans Excell. H. Rigens Hoffmester for Svagheds Skyld ey skulle kunde vere offuerverendis i denne Sags Decision, ønskede jeg gierne, enten deres Excel. Excell. Excell. [sic!] velb. Mogens Høg, velb. Gunde

Rosenkrantz, velb. H. Axel Vrop, velb. Peiter Reedtz, eller oc hvilche aff de andre gode Herrer høyvise Rigens Raad, hans kongl. Mayst. self naadigst behagede, til Commissarier maatte forordnis. Gud veed, det gjør mig hierteligen ont, att jeg skal foraarsagis hermed den høye Øffrig-
hed at besverge; men efftersom min Eed, oc Embedis nød-
vendig Forrettelse mig saadant afftrenger, formoder jeg
paa det underdanigst, at hans kongl. Mayst. denne min
dristig Anmodning med kongelig Naade optager.

Vil hermed haffue Velb. H. Secreterer under den Høyestis
Beskiermelse troligen befalet forbliffuendis stedtze

Kiøbenhafn den 27. Febr.
1660.

Velb. H. Secreterers

P. T.

Hans Svane

Udskrift: Erlig oc velbiurdig Mand, Erick Krag til Bram-
ming, hans kongl. Mayst. øffuerst Secreterer, oc
Befalningsmand offuer Lundenes Slott oc Lheen,
min gunstige oc høyærede gode Ven, dette
tienistvilligen.

[kun underskrift egenhändig]

RA. Indlæg til Sjællandske Tegnelser 1660, 28. febr. nr.
219, hvoraf det fremgår, at Jørgen Seefeld, Mogens Høg,
Gunde Rosenkrantz og Peder Reedtz denne dag fik ordre
til at dømme Universitetet og Svane imellem i denne sag.

4a.

Salutem in Christo et amore.

Kiere H. Hans Clausøn, gode Ven, efftersom vi erfarer, at
hæderlig oc høylærd Mand, Doct. Hans Svane, Biscop offuer
Sielands Stifft, oc S. S. Theologiæ Professor paa dette
kongelige Universitet, imod all Forhaabning haffuer til-
skicket Eder et skriftlig Forbud den 26. Januarij udi ner-
verende Aar, andlangende Niels Nielsøn, som aff Uni-
versitetet er kaldit til att vere Degn til Torneby Kirke,
effter den Rettighed, som Universitetet aff Arilds Tid for-
medelst Jus Patronatus haffuer til samme Kirke; om
hvilchen siden aff Rectore Academiæ ved Pedellen er Eder
tilkiendegifued, att I hans Kaldsbref Sognemendene vilde

forlese, oc hannem Meenigheden commendere; hvilcken Rectoris Academiæ Befalning Bispen ved bemelte sin Skrifuelse forbiuder Eder att efterkomme, advarendis Eder, att I den aff Skolemesteren tilsendte Person, oc aff Bispen samtyct, ligesom I hidindtil til Eders Medhielpere brugt haffuer, saa oc indtil paa videre Ordre brugendis vorder etc.

Da ligesom bemelte Bispens Forbud kommer os samptlig meget fremmed for, vi som ey haffde formodet, att Bispen, som voris k. Collega, oc præcipuum universitatis membrum skulde frem for alle hans s. berømmelige Formænd, haffue søgt att giøre os nogen Indpas udi voris ældgamle Rettigheder: Saa ville vi oc hermed haffue Eder advarit, att effterdi saadan Bispens Forbud strider directe imod dette kongl. Universitets gamble oc vel henbragte jura oc Friheder, I da samme hans Forbud u-andseet, retter Eder effter voris Kaldsbref til Niels Nielsøn, under Sigillo Rectoris udgifuen; saa fremt I ey vil haffue Eder selff att tilskrifue, hvad Ulempe oc Skade deraff for Eder selff vil følge, om I imod Eders Kaldsbref, oc den aff os Eder gifuen Reversal, os som Eders rette Patroner, ey den tilbørlig Respect oc Observantz beviser.

Hvad ellers en Medhielper andgaar, som Bispens Skrifuelse ommelder, da veed I Eder vel dermed efter Recessen at forholde: men en Degn til Kircken kommer os til att kalde; oc den som aff os er louligen forordnet, oc Eder tilskicket, bede vi Eder, att I uden Ophold anammer oc bruger, oc hannem udi hans loulige Kald for Eders Person i ingen Maade forhinderlig vorder. Til Bispens tvende Argumenter, som udi hans Skrifuelse til Eder findis, giøris ey fornøden nu at svaris; men til dennem skal, med Guds Hielp, paa tilbørlig Tid oc Sted skee nøyactig Erklæring. Dette vi Eder til Efterretning ey kunde forbigaa at forstendige, befalendis Eder under Guds Beskiærmelse.

Kiøbenhavn den 19. February Aar 1660.

Rector oc Professores.

At dette er en rictig Copie aff Originalen, vidner Jeg underskrefuen med egen Haand. Kiøbenhafn den 22. Febr. 1660.

Hans Claussen Jeger

Egen Haand.

[Kun underskriften egenhændig]

RA. Indlæg til Sjællandske Tegnelser 1660, 28. febr. nr. 219.

5.

Gunstige Velb. H. Secreterer.

Efftersom den gode Gud os med Freden naadeligen haffuer velsignet, er jeg paa det underdanigst begierendis, mig en kongelig skriftlig Befalning naadigst maatte meddeelis til velb. Hoff-Marschal, velb. Johan Christoffer von Cørbidtz, kong. Mayst. Befalningsmand ofuer Kiøbenhafns Lheen; saavelsom til velb. Landsdommer, velb. Oluf Brockenhuus, velb. Offe Skade, saavelsom velb. Christoffer Lindenou, at hvis Godtz jeg udi forgangen Feidetid i en hvers Lheen til Underpant bekommit hafuer, det mig effter Panteskiodens Formelding med fordeligste maa blifue ved tilbørlig Siun ofuerlefueret. Oc vil jeg hermed hafue gunstig velb. H. Secreterer under den høyestis Beskiermelse til Lif oc Siel troiligen befalet, forblifuedis

Velb. H. Secreterers

Hafniæ. 3. July 1660.

P. V.

Hans Svane

Udskrift: Erlig oc velbiurdig Mand, Erick Krag til Bramming, kongl. Mayst. Ober-Secreterer, oc Befalningsmand ofuer Lundenes Lheen, min gunstige oc høyærede Ven tienistvilligen.

Kancellipåtegning: Bispem b; til indbenefnte Lehnsmend d. 6. Juli 60

[kun underskriften egenhændig]

RA. Danske Kanc. B. 162 Skånske, Sjællandske, Fyenske, Smålandske og Jyske henlagte sager.

Det er ikke lykkedes at finde de breve, som iflg. Kancelliets påtegning skulle være udfærdiget, indført i registranterne under den pågældende dato.

6.

Magnifice Pro-Rector, Vir clar. M. Erasme Brockmand, collega et Affinis honoratissime.

Efftersom jeg kommer i Forfaring, att hæderlig oc høylærd Mand, D. Christen Ostenfeld med fordeligst skal ville forreise til Judland, er jeg paa det tienistvilligst begierendis, at, paa det den Tvistighed, som imellem hannem oc mig er opkommen, oc hafuer hengt udi Proces offuer 8 Maaneder, kand enten ved amicam compositionem, eller endelig Dom komme til Endskaab, hand maa tilholdis, enten self imidlertid at blifue tilstede, eller en anden at Fuldmæctigis, formedelst att jeg paa mit Embedis Veigne udi Landet hafuer at bestille, oc Sagen derfor ufortøffuit Endskaab behøfuer. Jeg forblifuer stedtze

Magnif. Pro-Rect.

Hafniæ 11. Julij 1660.

P. S.

Hans Svane

[kun underskriften egenhændig]

RA. Universitetets arkiv nr. 722, Dokumenter ang. Tårnby kirke.

7.

Memorial.

At gunstig velb. H. Secreterer vilde erindre sig sit gode Løfte, oc vere min k.[ære] Broder, Borgemester Oluf Hanssøn aff Horsens beforderlig med Hattinge Tiende, at hand oc hans Hustru deres Lifs Tid den maa niude paa den Maaneer, som min Svoger Ernst Erntsøn, oc hans Hustru efter hannem den niudit hafuer, hvorpaa min Broder forventer med fordeligste it ønskeligt Svar, paa det en anden icke hannem skal forekomme, efftersom min Søster ligger for Døden. Jeg beder tienistvilligen, at velb. H. Secreterer mig for de[n]ne Erinding ey vil fortæncke, oc forblifuer stedtze Hans Velb.

P. T.

Kiøbenhavn 3. Sept. 1660

Hans Svane

[kun underskriften egenhændig]

RA. Indlæg til Jyske Tegnelser 1660, 6 sept., nr. 153.

7a.

Wnderdanigst Memorial

Omb dend Fromme H. Secreterer gunstligen Behagede att

anmeldte hos hans kongl. May. omb hans kongl. May. allernaadigst schulle vilde Behage, effter min Søsters Ane sl. Ernst Ernstsøns affgangh, omb ieg hende offerleffer och epter hendes død att Niude Hattingh tiende,

Københaff 18 August

E. W. 1660

wnderdanigste och wellvilligste Tienere

Olluff Hansøn

Eg. Hand

RA. Indlæg til Jyske Tegnelser 1660, 6. sept., nr. 153.

8.

Gunstige Velb. H. Secreterer, høyærede gode Ven.

Efftersom Præsten aff Ørsløf, M. Hans Raun, mig hafuer tilskrefuit, andlangendis en casum, som sig udi hans Sogn er tildragen, hvorledis Hans Jensøn en ung Karl aff Bierre Sønder, hans Annexe Sogn, hafuer besoffuit Bodel Hemmingsdaatter, da værende Jørgen Nielsøns Hustru. Nogle vger efter Barnefødselen oc Skriftemaal er bemelte hendis Ectemand Jørgen Nielsøn ved Døden afgangen; hvorfor for.e Personer nu efter Mandens Død, begierer att de maa trolofuis sammen; hvilcket Præsten ey hafuer tørt understoit sig at giøre, oc hafuer derfor mit Betenckende herom været begierendis. Da, førend jeg Præsten paa hans Skrifuelse vilde svare, siuntis mig raadeligst dette tilforn gunstig H. Secreterer at tilkiendegifue, om det Hans velb. vilde behage, herom hans kongl. Mayst. naadigst Villie at fornemme; oc hvis hans kongl. Mayst. for.e Personer til Ecteskab vilde naadigst samtycke, eftersom de det begge saa gierne er begierendis, oc var heller at ønske att de kom tilsammen, end att de uden Ecteskab skulle holde sig til hver andre, til Guds Fortørnelse, oc andris Forargelse; da tuifler jeg iche paa, at gunstig H. Secreterer fattige Præste Encker jo hafuer i Tancke, att for.e Personer noget til en Kiendelse, dennem kunde gifue. Herhos vil jeg hafue gunstig H. Secreterer paa det tienistvilligste erindret Hans gode Løffte, andlangendis Oluf Mentsøn, Con-Rectorem udi Trund-

hiemb [74], hvis Skrifuelse jeg herudi indlagt Velb. H. Secreterer tilskicker, med tienistvillig Begiering, oc Forhaabning, at E. Velb. hannem udi denne hans underdanigst Begiering, gunstig vilde befordre, paa det hand, førend Vinteren paa-kom, med ønskelig Expedition herfra kune forreise . . . Jeg beder om Forladelse for jeg Hans Velb. hermed besverger, oc forblifuer stedtze Hans Velb.

Kiøb. 23. Oct. 1660

Plictvilligste Tiener
Hans Svane

[kun underskriften egenhændig]

RA. Indlæg til Sjæll. Registre 1660, 7. november, nr. 283.

Sa.

α/ω

Ærværdige Her Biscop, høyærede Patron.

Efter som jeg sidst forleden androg for Eder[s] værdighed en Ecteskabs Casum, eders gode raad oc betenkende derudi begiærendis, oc maaskee, om E. W. det icke alt saa lige kand mindis; da at E. W. dis bedre kundskab om den sags beskaffenhed kand hafve, siunis mig raadeligt eder end engang der om at erindre, oc skriftligen berette, saa hafver det sig med samme folk efter følgende maade:

Hans Jensen en ungarl af Bierre Søndre min Annex sogn hafver besofvet Boel Henningsdaatter, værende da Jørgen Niensens hustru, som med hende tilforn hafde boed i Urby [75] Nu vaar hand aldre[n]de, oc dem var Armod tilslagen, saa hand maatte ofvergifve Gaarden. Qvinden saa tog hiem til sin Fader i Bierre oc hand gick om oc tigde. Midlertid besofvis hun af Hans Jensen, oc udlagde hannem for Barnefader, hvilket hand oc vedgick, oc stoed aabenbare Skrifte med hende. Nogle uger efter Barnefødsel oc Skrifte-maal døde hendis mand Jørgen Nielsen. Nu efter mandens død begiære de at trolofvis, huor udi jeg mig hafver vegret, anseende, det er imod Bogstafven. Er derfor Ærværdig

[74] Om Oluf Mentzen (Darre) som en mulig forbundsfælle til Svane i kampen mod Universitetet se Andreas Erlandsen, Biografiske Efterretninger om Geistligheden i Trondhjem Stift, Christiania-Levanger 1844—55 I, 117, jfr. ovenfor note 48.

[75] Urby: landsbyen Oreby i Høve sogn, V. Flakkebjerg hrd. ?

Her Biscops betenkende her om begiærendis. Bønlig oc paa det flittigste bedendis, ad[!] den gode H. Biscop vilde være mig med raad oc daad her udi behielpelig, oc disse bedrøfvede Samvittigheder saa vit mueligt gafnlig oc trøstelig.

Vil her med hafve Ærværdig Fader med alle sine Gud i vold befalet. Af Ørsløe præstegaard den 7 7bm. Anno 1660

Æ. Plictskyldig
Hans Raun
Egen haand.

Udskrift: Ærværdige, oc høylærde Doctor Hans Svane Biscop udi Seland min høyærede Patron ganske tienstvilligen.

RA. Indlæg til Sjæll. Registre 1660, 7. november, nr. 283.

9.

Gunstige, gode, welb. H. Cantzeler høyærede och fornemme Wen.

Effttersom neruerende hæderlig och wellerd wnge Mand, Sigvard Andersøn er for nogen Tiid sijden kaldet till att uere Sognepræst udi Jørlund Kald under Friderichsborg Leen och hand, formedelst att Generall Krigs Commissarius welb. Othe Powisk /: som Lehnsherre der paa Steden :/ er bortreyst till Jutland, iche kand uden wtløfftig Reyse och stor Bekostning, aff hannem derpaa faa Collatz; och jeg dog gierne saae, att hand tillige med andre, som jeg nest Guds Hielp tilkommende Fredag, agter till dett hellige Embede, effter foregaaende Examen, och derudi befunden Dychtighed, att indvie, kunde bliffue ordinerit; helst effterdi, det baade formedelst Kaldetz Wijtløfftighed, saa och saa den Besuærlighed som Præsterne der udi Herredet med samme Kalds Betienelse maa haffue, iche vell kunde taale lang Dilation: Bad jeg thienistuilligen och gierne det Eders Excellentz motte behage, saadant for hans kongl. Maytt. voris allernaadigste Herre att andrage om en anden goed Mand udi welbem.te welb. Othe Powischis Sted iche motte substitueris, hos huilchen hand for.ne Sigvard Andersøn sin Æed kunde afflegge och med Collatz till mig

worde befordreth. Jeg for min ringe Person forblifuer welb.
Hr. Cantzellers

Kiøbenhafn dend   Plichtschyldig Tienere
20. Febr. 1661.   Hans Svane

[Kancellipåtegning:] Siff.t Anders. anl.

b. til Offe Schade d. 26. Feb. 61

[kun underskriften egenhändig

Incl. til Sjæll. Tegn. 1661, 26. febr. nr. 96, — Ove Skade fik ved dette missive befaling til at collationere Sivert Andersen (og Peder Pedersen).

10.

Allernaadigste Herre och Konge.

Efftersom jeg aff underdanig Schyldighed udi forgangen Feyde 1657 till Eders kongl. May.tt och Cronens Nødvedighed forstragt haffuer en Summa Penge paa 14000 Rixdlr. Capitall, huorfore mig er giort forsichring udi Roeskilde-Capitels geistlig Gods, naar nogit leedigt vorder; och samme geistlig Gods ved disse Tijders Besuærlighed saaledis er bleffuit forarmt och ødelagt, att jeg udi min Liffstiid iche kand haffue Renten aff for.ne Capitall at formoede, langt mindre Summen at skulle kunde bliffue afflagt: Er jeg derfor paa det underdaanigste aff Eders kongl. May. begierendis, at det motte behage E. kongl. May.tt mig nogen anden Assignation paa reede Penge till samme Giolds Afleggelse, naadigst at beuilge, paa det jeg ved dette middell en Deell aff de Capitaler kunde hos mine Creditorer igien afflegge, huor jeg, paa huis forstræchning jeg Cronen giort haffuer baade udi for.ne Tiid saa och siiden min Haand haffuer udsatt. Och ligesom jeg visseligen formoeder paa denne min underdaanigst Supplication et naadigt och milt Suar: Saa vil jeg haffue ønskit offuer Eders kongl. May.tt ald den Lychsalighed, huilchen Kongernis Konge, de Konger pleyer at meddeele, som ere Konger effter hans egit Hierte.

Kiøb. 27. Martii
1661

E. kongl. May.tt
allerunderdannigste
Tiener
Hans Svane.

[kun underskriften egenhændig]

RA. Rentekammeret, Diverse Breve, Dokumenter og Akter vedkommende partikulære Personer 1660—79 (215.24).

11.

Høistærede Hr. Rigens Sckatzmester [76]

Efftersom min kiere Fetter Clemen Clemensøn hafver for mig berett Eders Excellentz hannem at hafve for nogen kort Tid siden tilbudet Sckanderborg Lehen udi Forpactning, huorpaa hand skall hafve giort effter Befalning it skriffthlig Forslag, oc effter dets ofverlefvering forventet Eders Excellentzis videre Villie at fornemme: Imidlertid da hand for nogle Dage siden talede med Her Rentemester welb. Mogens Friis, hafver hand gifvet for.n min Fetter denne Resolution, at hand ickun skulle reise hiem igien, efftersom med den foretagen Capitulation paa denne Tid formedelst andre Gesckeffter inted kunde forrettis. Men jeg for sær Aarsagers Sckyld, huilcke jeg mundtlig Eders Excellentz skall berette, naar Gud vill, min Helbrede vill tillstede ad [sic] jeg kand self tale med Eders Excellentz, hannem raad hafver at hand ingenlunde skall forreise, førend hand fick nogen videre Resolution fra Eders Excellentz self efftersom ieg suspicerer herunder noget andet at være forborgen. Beder derfor Eders Excellentz paa det tienstvilligst at for.n min kiere Fetter maatte tale med Eders Excellentz self, oc huis Lehet skall forpactis, hand da frem for nogen anden des Forpactning niuder, naar hand vill gifve ligesaa megit som nogen anden; men huis Lenet endnu fremdeelis som hidindtill skall forvaltis hand derved maa forblifve efftersom jeg visselig formoder hand hidindtill hafver giort saa god Regensckab som nogen anden der lige forvaltning hafft hafver. Oc efftersom dette angaar hans timelige Vellferdt formedelst hand en stoer Deel af hans Middeler hafver standendis hos Bønderne, at Goedtzet som vaar megit øde oc forarmet kunde komme paa Fode

[76] Før 19. april 1661 på hvilken dag der udgik ordre om at Skanderborg slot og len overleveres Clemen Clemensden (J. Bloch, Stiftamtmand og Amtmænd. . s. 123).

igien, hafver jeg icke villet sparet min egen Helbred, men mig fuldkommelig resolverit her om med Eders Excellentz at tale huis icke Medici mig det hafde forbudet: Sckall dog sckee saa snart Helbreden det nogenlunde vill tillstede. Oc saa som for.n min Fetter hafver bekommet samme Leen i Forvaltning formedelst Eders Excellentzis egen Befordring oc Recommendation hoes hans kongl. Mayst. oc som jeg formoder samme sit Embede midlertid med tillborlig Flid oc Trosckab forrettet hafver: Saa vill jeg endnu fremdelis hafve hannem, huilcken jeg elsker som min egen Broder Eders Excellentz paa det tjenstvilligste recommenderit oc forblifver indtill Døden

E. Excell. P. T.

Hans Svane

[udskrift:] Hans kongl. Ma. til Danmarch och Norge
høybetroede Mand

den høyædle och welbaarne Herre

Hr. Hanniball Sehested til Nøraggergaard

Ridder, kongl. Ma. Raad, Rigens Schatz-

mester, Præsident udi Cammer-Collegio

och Assessor udi Collegio Status

Min høyestærede fornemme hulde

Wen dette

thienistschuldigen

[kun underskrift egenhændig]

RA. Rtk. Div. Breve, Dok. og Akter vedk. partikulære Personer (215.24).

12.

Allernaadigste Dronning

Effttersom jeg kommer udi Erfaring, att Eders May.tt haffuer bekommit Laaland och Falster till Liffgeding, [77] och den Æ Bogøe huilchen jeg udi forgangen Byes Beleyring till Wnderpandt bekommed haffuer, er en Annex till Falster; Da min wnderdaanig Devotion imod Eders May. nogenlunde af giffue tilkiende, tilstiller jeg herhos Eders

[77] Dette skete i maj-juli 1661 jfr. J. Bloch, Stiftamtmand og Amtmænd. s. 57 ff.

May. Pante Schiødet paa samme Øe med Hiertens inderlig ønske, at den høyeste Gud Eders May. ved langvahrig Helbrede naadelig vill bevare, at Eders May. samme Øe udi mange Aar med det gandske Liffgeding udi fredelig och ønskelig Welstand maa niude, dog saa at det enten seent eller aldrig bliffuer E. May.tt Liffgeding. Och efftersom de Svenske udi forgangen Feyde effter Tingswindens Liudelse skall haffue ladit felde hen ved 3000 Træer der paa Øen, och jeg fornåm samme Træer een Deell aff fremmede at bortstiælis, een Deell aff Bønderne at distraheris, haffuer hans kongl. May.tt min allernaadigste Herre effter wnderdaanigst Ansøgning aff kongl. Naade mig samme roodhugne Træer forundt och beuilget, som in Originali hosføyede Benaading udvijsjer; huor aff jeg forgangen Aar bekom tvende smaa Skuders Ladning som kostede mig ligesaa megit till Fragt som Væden der paa Stæden kunde gielde; Och udi Aar haffuer jeg en lijden Skuude ladet aff samme roodhugne Træer och forgangne Vinters Vindfelder afhente: Befindis endnu herforuden at vere aff Bønderne saa megit tilhuggen, som for.ne Skude ladit haffuer, hvilched om aff mig maa affhentis, jeg udi ald Wnderdaanighed indstiller till Eders May. egen naadigste Betenchende; Och beder udi ald Wnderdaanighed at denne ringe Præsent iche aff Hendseende till detz Wærd, som er ingen, bliffuer æstimerit, men med Naade maa optagis, som en Tilkiendegiffuelse paa wnderdaanigst Plicht aff den huilchen indtill Døden forbliffuer

E. May.
wnderdaanigste
Thiener
Hans Svane

[kun underskriften egenhændig]

RA. Kongehuset,
Dronning Sophie Amalie, Adkomstbreve.

13.

Memoriall till hans Excellentz

Hr. Rigens Schatzmester, anlangendis huis dubia, som Præsterne allerede haffuer fundet udi den paabudne Consump-

tions Annamelse och Underretning der om aff mig vnder-
schr. ne haffuer begi. . .

Er saaledis best	1. Om Præsterne i Kiøbstæderne huor ingen Møller ere schall uddeele Accise-Sæddeler till Borgerskabit at lade maale udi deris Annexer paa Landsbyerne huor Møller findis, och derforre Accise opbærge.
Att tagis dobbelt bewiis	2. Om en huer Præst i sit Sogn skall udgiffue Sæddeler till sine Sognefolch, alligevell Møllerne ere i et andit Sogn beliggende.
Er vformøden	3. Om Accise-Sæddeler skal vere paa trøcht Papiir.
Er saaledis best	4. Om paa de Græsgangs Penge som allereede ere udgi. .ne och i Kisten indlagde, schall Specification aff Accis. . . Mesteren till Præsten i Sognit, som Resten opbærger laff. [ø: leveres]
Liigerwiis.	5. Om Indvaanerne udi Hillerød ved Fridrichsborg huor ingen Borgemester eller Raad findis, schall annamme deris Accise Sæddeler aff Præsten eller ey.

Kiøb. 25. Maii
Anno 1661

Hans Excellencis P. T.
Hans Svane

[Med . . betegnes bortslidte bogstaver. Kun underskriften er egenhændig.]

RA. Rtk. Diverse Korrespondancesager VIII, 3 (215.7).

14.

Efftersom jeg er bleffuit anmoedit, att den Tvistighed imel-
lom mig och Professorerne, anlangendis Tornbye-Degne-
kald, maatte komme til Composition: Da endog jeg for-
meener Professores med samme Degnekald sig inted med
Rette kand haffue at befatte / huilched om Sagen ved
Retten bliffuer udført nøyacteligen schal vorde beviist /
Dog alligevell paa det jeg iche skal siunis at staa paa den
yderste Rætt vill jeg mig med saadan Condition till For-
ligelsemaall beqvenne, at huis med Eggitzløffmagle Degne-
kald er passerit, Episcopo Dn. Doct. Johanne Resenio, nu

værendis Professoros med det omtvistende Tornbye Degnekald det samme indgaar, efftersom de iche kand tilegne sig større Rettighed till Tornbye-Degnekald end deris Formænd till Eggitzløffmagle Degnekald: Och at Niels Nielsen, huilchen Professoros imod min Protestation haffuer indsatt, som en Scholens Substitut paa tilbørlig Stæder bekommer ny Kaldsbreff. Huis Professoros imod forhaabning dette iche schulle ville indgaa, er jeg thienistvilligen Dom i Sagen begierendis.

Kiøbenhaffn den
3 Juliy 1661

De gode Herrer Commissariers
beredvilligste
Thiener
Hans Svane.

[kun underskriften egenhændig]

RA. Rtk. Div. Breve, Dok. og Akter vedk. partikulære Personer (215.24).

15.

Ihm.

Er jeg paa det thienistvilligste aff Eders Excell. begierendis:

1. At jeg maatte haffuis udi Hukommelse till Befordring med den Controvers imellem mig och Universitetet Torneby Degnekald andgaaende.
2. At Degnen i Hiembech under Holbechs Lehn maatte bekomme effter kongl. Benaading, Breff paa det Huus hand iboer att perpetueris till en Degneboelig.
3. At maa haffuis udi Consideration, at Præsten i Holbech ved det Mageskiffte med velb. Hendrich Tott iche skeer nogen Forfang imod Ordinantzen, Tienden aff Ladegaarden belangende. Huilched jeg visselig formoeder, huis till andre Cronens Ladegaarde enten ere affhendte eller her effter affhendis iligemaader skall tagis i Agt.
4. At maa effterseeis, effter kongl. May.tt naadigste Villie, huis Kongethiender Skolen och Hospitalen udi Helsingøhr, imod dennem de udi Skaane mist haffuer, her i Landit kunde beuilgis.
5. Om mig iche ved hans Excellentzis gode Befordring kunde tilveje bringis en Assignation till Johan Gaardmand och Nicolaus Poffuelsen, at de mig maa betale den

forstræchning, huor paa jeg expectantz udi Roeschilde Capitels geistlig Gods bekommit haffuer, och udi min eller min Hustruis Liffs Tiid iche ellers er at bekomme. Huilche forne. Poster jeg Eders Excellentz paa det fligtigste vill haffue recommenderit. Forbliffuer altid

Kiøb. den 9. Julij
1661

E. Excellentz
P. T.
Hans Svane

[kun underskriften er egenhændig]

RA. Rtk. Div. Breve, Dok. og Akter vedk. partikulære Personer (215.24).

16.

Allernaadigste Herre och Konge.

Efftersom Christiani 4ti høylofflig ihukommelsis Recess pag. 14 [78] udtrøcheligen formelder, At Ecteskabs Indvielse bør i den heele Forsamling at bestillis, baade andre till Exempell och till fellis Bønners Krafft, och det under 50 Rixdlrs Straff, saa frembt nogen der imod schulde giøre, och jeg fornemmer hans kongl. Maytt. for iidelige Supplicationer sin naadigste Villie och mig giorte Tilsagn førend jeg forreyste till Norge [79], hiidindtill iche haffuer kundet effterkomme: Er jeg vnderdaanigst begierendis paa min egen och samptlig Ministerii Vegne, att det maatte behage hans kongl. Maytt en trøgt Forordning med forderligst at lade udgaa, at ingen sig effter den Dag tilfordrister i den Tilfald nogen sær Benaading at begiere, med mindre, naar de saadant begierer, de da strax udlægger 100 Rixdr, de 50 till Fiscum regium; de resterende 50 i trende lige Parter till Kirchen, Scholen och de fattige at deelis: Thi ved dette middell vil jeg formoede att hans kongl. May.s hr. Faders høylofflig Ihukommelsis christelig Betenchede detz bedre skall bliffue effterkommed och Eders kongl. May: for iidelig Offrløb forschaaned. Saadan Eders kongl. May. christelig Omsorg for god Schich och Ordning udi Kircherne at be-

[78] Se Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve 1558—1660 udg. ved V. A. Secher V, 1903, s. 152.

[79] Norgesrejsen fandt sted i august 1661.

fordre, den gode Gud med timelig och ævig Velsignelse
naadeligen vill belønne

E. kongl. May

vnderdaanigste Thiener

Hans Svane

[kun underskriften egenhændig]

RA. Rtk. Div. Breve, Dok. og Akter vedk. partikulære
Personer (215.24)

17.

Allernaadigste Herre och Konning.

Tacker jeg Eders kongl. May. paa det allerunderdaanigste for den stoere kongl. Naade, Eders kongl. May. mig beviiste førend jeg i den mig anbefalede Commission forgangen forreyste op till Norge; Idet E. kongl. May maadigst sambtychte ,at jeg i Stæden for det Capitels Goeds mig udi Roeschild Capitell vahr pantsatt for forstragte Reedepenge maatte bekomme Assignation i Norge; Effter huilchen kongl. Benaading hans Exc. Hr. Rigens Skatzmester udi Bergenhuusis Lehns Indkomme mig haffr giort Indviisning. Men efftersom samme Indviisning aff Lehnsmandens Fuldmegtig iche schall vere bleffuen accepterit er jeg allerunderdaanigst begierendis, att det naadigst maatte behage E. kongl. May, den mig meddeelte Rigens Skatzmesters Ordre att bekræfftige, och till Norrigis RigetZ Cantzeler welb. Ofue Bielcke Eders kongl. May. Lehnsmand der sammesteds en schrifftlig Befaling att meddeele, den aff welb.te Hr. Rigens Schatzmester udstædde Assignation uden Ophold att fyllistgiøre. Anseendis at den Pante Schiøde jeg haffde paa samme Capitels Gods for rum Tiid siiden udi E. kongl. May. Skat Cammer er leffuerit, och den aff mig udi den besuærlig Krigs Tiid giort forstræchning, iche haffuer verit nogen Leverantz, huor med Proift kunde søgis, men rede Pengis Erleggelse.

E. kongl. May.

Allerunderdaanigste Thiemer

Hans Svane [80]

[80] Kan dateres til november 1661, idet Svane 22. november fik assignation i Bergenshus lens intrader (RA. Rtk. Expeditionsprotokol nr. 4 (212.5) nr. 1053).

[kun underskriften egenhændig].

RA. Rtk. Div. Breve, Dok. og Akter vedk. partikulære Personer (215.24)

18.

Høytærede Hr. Rigens Sckatzmester!

Jeg beder om Forladelse, att jeg Eders Excell. sit mig igoer giorte Tilsaugn Sundfiords Kongethiende anlangendis erindrdrer, efftersom jeg gierne der paa haffde en Ende, førend E. Excell. Reyse anchich.

Den fattig Mand M. Lauritz Christensen Sognepræst udi Odense sl. D. Christens Søn [81] formoeder och wnderdaanigst ved E. Excell. goede Recommendation och forige goede Løffte i Stæden for de tvende Præbender hand udi Thrundhiemb haffuer hafft, saavelsom det Vicarie hand i Lund Capitell haffde, at niude en ringe Kongethiende udi Fyen naffnlig Muncheboe Thiende uden Affgiffit sin Liffuis Tiid, som dog iche siunis lenge at schulle uere, saavelsom och sin Hustruis Liffs Tiid.

Herforuden anholder och en anden vng Mand ved Naffn Severin Christensen, som en Tiid lang haffuer tient for en General Krigs-Commissarie Schriffuer udi Norge och giort god Tieniste, huor om hans rigtig Pass nochsom vidner, huilchen jeg gierne E. Exc. till Befordring ilige Maader vilde recommendere; hans Begiering som hand underdaanigst fremfører, ehr, at hand for en billig Løn maatte bekomme Bradzbiereg Lehn i Forualtning, som hand nu paa welb. Jørgen Bielchis Wegne forualter :/ om hans Exc. den ellers schulde qvitere :/. [82] Item at hand maatte bekomme hans kon. Ma. naadigst Ratification paa en Domsaug ved Scheen Saavelsom en øde Pladz ved Giønsøe-Closter hans Exc. welb. Jørgen Bielche ham fest haffuer, huor aff Originalerne hos mig findis och hans Ex. welb. Jørgen Biel-

[81] Lauritz Christensen var som påpeget af C. O. Bøggild Andersen (Statsomvæltningen i 1660 s. 385f.) Svanes søstersøn og søn af deres fælles lærer Christen Jensen Vejle.

[82] 13. april 1662 modtog Jørgen Bjelke ordre til at overlevere amtet til Johan Friderich Marschalck til Hutloh (Generallieutenant Jørgen Bjelkes Selvbiografi udg. af I. A. Fridericia s. 171f.).

chis Testification om hans Forhold. Jeg beder paa det
 tienistuelligste for dristig Andmoding och forbliffer

Hafniæ 8 Aprilis
 1662

E. Excell. P. T.
 Hans Svane

[kun underskriften egenhændig]

RA. Rtk. Div. Breve, Dok. og Akter vedk. partikulære
 Personer (215.24)

19.

Allernaadigste Herre och Konge.

Tacker jeg udi ald Vnderdaanighed for den stoere Naade
 Eders kongl. Maytt. mig naadigst haffuer bevijsst, med det
 Goedtzis Offuerdragelse udi Sundfiords Fougderie under
 Bergenhuus Lehn i Norge. Men efftersom jeg till detz For-
 ualtning udi samme Fougderie icke letteligen nogen kand
 bekomme, med mindre de Fougdens Bestilling tillige maatte
 niude, huor till sig haffuer hos mig angiffued en ved Naffn
 Christopher Mentzøn; da huis dett maatte behage Eders
 kongl. Ma. hannem Fougderiet at betroe, erbyder hand sig
 det troligen att ville betiene och Eders kongl. Ma. tilbørlig
 Cavtion stille, for huis Læding, Schatter och andit Eders
 kongl. May. kand tilkomme, och ellers sig saaledis udi
 samme Bestilling at anstille, saa ingen sig schall haffue
 offer hannem tilbørligen at besuærge.

Och efftersom jeg till en Deell mine Creditorer at con-
 tentere nødvendig foraarsagis nogit aff samme Goeds at
 affhende; er jeg paa det underdaanigste begierendis, at
 ligesom andre, huilche sig aff Eders kongl. Ma. Goeds till
 Eyendomb haffuer tilforhandlet, er tillat, samme Goeds
 till huo dennem lyster at selge, mig iligemaade naadigst
 det samme motte forundis, efftersom udi den mig giffuen
 Schiøde der om inted formeldis.

E. kongl. Ma.

Kiøb. 30. Juni
 1662

allerunderdaanigste
 Hans Svane

[kun underskriften egenhændig]

RA. Rtk. Div. Breve, Dok. og Akter vedk. partikulære
 Personer (215.24).

20.

Salutem in Christo Jesu!

Vir Clarissime, D.ne Mag. Jacobe Bircherod,
Amice certissime,

Ved M. Laurids Christensens [83] Capellan Hr. Morten Grønbech blev Eders Skrivelse mig tilstillet, anlangende Eders Løns Forringelse. Saa haver jeg icke alleeniste talt med M. Jørgen Eilersen, hand derudi, efter min Begiering, hos Jens Lassen vilde negociere, at saadant motte forandris, men endog med Landsdommer Jens Lassen self, som igaar var hos mig, og berettede, det hand paa Skat-Kammeret allerede hafde indleveret en Memorial om det samme, og lovede mig, at drive paa Resolution alt det hand kunde; saa jeg vil formoede, Dn. Professor skal naae sin Villie der med inden kort Tiid. Kand jeg ellers beviise hannem nogen anden Velgefald, vil jeg det gierne gjøre. Og befaler hannem med alt kiertelskende udi Guds trygge Beskiermelse, forblivendis stedse

Hafnia raptim d. 11. Octobr.   Hans gode og Villige Ven
A.o 1663   Hans Svane

Afskrift i Jens Bircherods dagbøger 1663, Kgl. Bibl. Ny kgl. Saml. 4° 1986 c, 6

21.

Høitærede Hr. Rigens Skatzmester

E. Excellenzis tuende angenemme Skrifvelser hafver ieg bekommet effterat ieg paa en fiorten dags tid var forreist til Landemode och ellers vdi Landet, och tacker paa det tienistviligst for den sær och synderlig affection E. Excellenz bærer til mig, ieg forsichrer E. Excellence igien et redlig gemyt och skyldig redebonhed om ieg ellers [?] for min ringe person nogen kunde forrette E. Excell. til angenemme tieniste. Gud gifve ieg maatte være saa lyckelig med forderligst at fornemme E. Excell. glædelig hiemkomst til os igien skulle det være icke mig alene med alle dennem som E. Excell. och det gemeene beste gierne seer en stor glæde, hvilket

[83] jfr. note 81, om Svanes forhold til Jacob Bircherods broder Jens se Bjørn Kornerup i Kirkehist. Saml. 7. Rk. III, s. 420f. hvor et responsum fra Svane refereres.

och vdi particularer Cammer-Raad Bollich [?][84], och Jochum Ergens som igaar hid til byen ankom af hiertet ønsker. Hvad her er passeret siden Chur-Prinzens ankomst tuifler ieg iche paa af andre E. Excellenz at være notificeret. Welb. H. Christoffer Wrne er for nogle faa vger siden ved døden afgangen och effterlod sig atschilligt geistlig gods i Roskild Capittel och anden steds hvilket siunis at skulle blifve secularizeret /: M. Ifver Provst i Guldbrandsdalen i Norge er effter kongelig ordre hid til byen ankommen at forsvare sig imod atschillige beschyldinger hvorfor hand er blefven angifven och ved retten forfuldt. I blandt andre beschyldinger schal det ochsaa imod hannem drifvis anlangendis de signeter hand skall hafve misbrugt sig det imellem hannem och Jørgen Philipsøn omtvistede Jernverch at tilegne: Endog jeg mig icke rettere kand erindre end den sag udi seeniste Herredag udi Christiania kom til fuldkommen endschab. Nicolavs Pavlsøn haffver ochsaa de hannem hoiligen effterstræben, endog ieg sandelig for Gud aldrig andet hafer kundet fornemme e[n]dd hand io haffver en ærlig intention til hands kong: Mayst: interesse af modigste flid at befordre: Saa det siunis endog for hannem høiligen fornøden at E. Excellenz var her tilstede. Her hafver for otte dage siden været en meget stor Storm, hafver giort temelig skade ved Helsingborg haffver der borttagen bryggen med Stycker och all tømervercket, saa vel som slagen i synder hvis skuder och ferge der laa ved broen, paa denne side Gud være lofvet er det afgangen vden merkelige Skade. Vil hermed hafve E. Excellenz med alt kierthafvende vnder den højestis beskermelse til lif och Siel troligen befalet. [overstreget: Kiøbenhaf] forblifver indtil døden

E. Excell. P. tiener

Hans Svane

---

[84] C.O. Bøggild Andersen, Statsomvæltningen i 1660, s. 386 note 1049 bringer citater af dette brev og identificerer vistnok med rette »Bollich» som livlægen Peter Bülche og »Ergens» som storhandelsmanden Joachim Irgens. Om den her og andetsteds forekommende Jørgen Philipsøn kan henvises til bl.a. Dansk biografisk Lexikon I. udg. se også artiklerne om denne, hans kontrapart provst Ivar Pedersen Adolph og om landkommisær Nikolaj Paulsen i Norsk biografisk Leksikon I, 1923, s. 93f., X, 1949, s. 618ff. og XI, 1952, s. 95f.

Kiøbenhavn 27. Oct. 1663.

RA, T. K. U. A. Frankrig C. Hannibal Sehesteds gesandt-
skabsarkiv, indk breve 1662—66.

22.

Stormegtig etc. [!]

Efftersom at Welb. Jachob Grubbe, effter sine thuende Obligationer Capital siuff Hundrede Rixdr. med een Deell resterende Rendte, och stor til foraaarsagede Ombkostning, som med Høyeste Redts och andre Domme, med derhos hørende Documenter schyldig ehr.

Saa fordi at jeg hans Boepell Espegaard her udi Landet wed thuende gode Mend som Ridemend om Indførsell eller Vdleg besøgt haffuer; huor da Indtet effter Welbe.te gode Mendz her hos haffuende Kundschafts Formelding, endten Løsøre eller Jordegoudz war at bekomme, och jeg nu erfahrer at welbe.te Jachob Grube baade i Jydland och paa andre Steder endnu noget schall haffue beholden, da er jeg vnderdanig bedende, at Eders kongl. Mayt. ville beuilge mig naadigst Befalling till erlige och welb. Mend N. N. til N. N. at de giøre mig Indførsell udi alt huis som endnu kand findis aff dend gode Mand's beholden, indtil saa lenge, at jeg for Hoffuitstoell, Rendte och alle tilforaaarsagede Ombkostninger effter Eders kongl. Mayt.s sidst naadigste om Geldzsager vdgangne Forordning skadisløs till aarlig Rendtis Erleggelse aff Godset kand worde fyldist giort.

Herpaa foruendter ieg vnderdanig Eders kongl. May.tz naadigste Befahlingh her udi; Gud will det rigelig her thimelig och siden æuig vel belønne
Datum Kiøbenhavn d. [dato mangler]

E. k. M. underdanigste tiener
Hans Svane paa sin egen samt[?]
Margrete Finche d. Jørgen Fuirens
och Thomas Fuirens vegne.

[kun underskrift egenhändig]

RA. Indlæg til Sjæll. Tegnelser 1663, 2. november, nr. 494.

23.

Tienistvillig Memorial!

At min megit høyærede Wen Hr. Ober Secreterer welb. Erich Kragh vilde welgiøre och hos hans kongl. Ma. voris naadigste Herre underdaanigst fornemme om det høyestb. hans kongl. Ma. naadigst maatte behage at disse effters.ne hæderlige Personer, nemblig Hr. Hans Poschulanus Medtiener udi Friderichsburg, Peder Pedersen Siv Scholemester i Nestued och Anders Jespersen, alle trei Academici ved 14 eller 16 Aar, som deris Tiid berømmeligen in Studiis hafuer . . . lagt, maatte lade sig høre paa det nu vacerende Helsted Præstekald [85] udi Stefnsherrid, huor til hans kongl. Ma. hafuer Jus, at een af dem effter Guds Villie kunde kaldis til at uere Sogne Præst udi afgangen M: Hans Po-fuelsens Sted; mig da hans kongl. Ma. naadigst schriftlig Villie der om maatte med fordeligst meddeelis. Jeg blifuer igien stedtze

Havnia d. 29 Febr.
A. 1664

Hr. Ober Secreterers
plichtschyldigste
Hans Svane.

[kun underskriften er egenhændig]

RA. Indlæg til Sjæll. Tegn. 1664, 4. marts, nr. 90

24,

Thienistvilligst Memorial for hans Escell.

Hr. Rigens Schatzmester.

Efftersom min Hustruis Moder Margrethe s. Doctor Jørgen Fuirens af hans kong. Ma. sig underdaanigst hafver tilfor-handlet en By liggendis under Corsør Ampt udi Flachebiere Herrid ved Nafn Haasløf for Redepenge och gifuet for huer Tønde hart Korn 50 Rixd. Och samme Byes Marcher grændser ind paa Windinge Hofvedgaards Fang. Saa til Windingegaards bedre Indrettelse wilde behøfvig en Deel af samme Byes Marcher at incorporeris med Gaardsens Fang. Saavel som ochsaa at ligne Marcherne imellem Bye-

[85] Til mag. Hans Poulins efterfølger som sognepræst i Hellested, Stevns hrd., Præstø amt udpegedes s. å. den bekendte rektor i Næstved Peder Pedersen Syv.

mændene, at Hofferie til Gaarden kand blifue en huer dis lettere och lijdeligere, huilched dog icke kand schee med mindre Reluitionen hans kong. Ma. udi Skiøden sig naadigst hafuer forbeholden af hans kongl. Ma. naadigst maatte afstaais. Er hun derfor underdaanigst begierendis hende paa den Bye alleene saadan kongl. Naade maatte wederfaris. Och formoder hun detz naadige Suar at samme Bye er tuende Mijle fra Corsør Slot beliggendis.

‡ Oct. 1664.

Eders Excellenzis indtil døden
pligtskyldig tiener
Hans Svane

[kun datering og underskrift egenhændig]

RA. Rtk. Div. Breve, Dok. og Akter vedk. partikulære Personer (215.24).

25.

Højestærede Hr. Obersecreterer
Velb. Erich Krag
højestærede fornemme Ven!

Der er it Præstekald blefuen leedig her udi Landet huor til hans kongl. Ma. voris allernaadigste Herre hafuer Jus, och det samme heder Gierløf och Draabye Sogner. Maatte det behage hans kongl. Ma. at disse trænde Personer, nemblig Hans Pedersøn, Hans Dinesøn och Henning Allexøn sig der paa maatte lade høre, var jeg udi ald thienistvillighed af Hr. Ober-Secreterer begierendis mig et Ord schriffelig der paa maatte meddeelis. Forblifvendis igien altid

Hr. Ober-Secreterers
Havniæ dend 25. Octob. Plichtskyldige Thiener
1664 Hans Svane

[86] 24. oktober 1664 ansøgte Hans v. Meulengracht, der havde en del af Abrahamstrup amt i pant, om at kongen som patronats herre til Gerlev og Dråby ville kalde hans børns skolemester Tage Pedersen »Rett Enn fromb Lehrd och Gudfrygtig vng Mand« men lige så lidt som Svanes kandidater opnåede denne kaldet, idet Svend Jensen Bødker under 1. november s.å. udnævntes til sognepræst (RA. Sjæll. Reg. anf. dato, nr. 165 med indlæg).

[kun underskriften egenhændig]

Kancellipåtegning: Memor. om nogle at lade sig høre
Miss. til Bispen d. 26. 8br.

RA. Danske Kancelli, Henlagte Sager.

26.

Vnderdaanigst Memorial.

1. Om det naadigst maa behage hans kongl. Ma. at saa vijt den Forstrækning sig belanger, huor paa mine Panteschiøder liuder mig maatte sambyckis huer Tønde hart Korn for 40 Rdr. efftersom det hans Excell. Hr. Statholder iche er vbevist, at den største Deel af samme Forstrækning bestaar udi den Betalning, huor med jeg Hr. Rigens Admiral paa hans kongl. Ma. Vegne, effter naadigst Ansøgning contenterit hafuer: Saavel som anden Forstrækning udi Guld, rede Penge och dets lige huor ingen Gevinst hafuer været som ellers ved Leverantzer och Rest Seddeler pleyer at schee. Goetzit derforuden er høyt skyldet och bestaar en stor Deel udi Smør Landgilde. Befindis och en Deel der af øde. Thill med niuder jeg iche enda nær Renten af samme Capitaler, och kand bekommis der udi nerverelsen got adelige Goeds for ringere Prijs.

Der imod jeg adldlis inted prætenderer paa nogen Melioration, anlangendis huis jeg paa Svendstrupgaard hafuer ladet forfærdige, som var nesten gandsche øde, eller schadislidelse af det øde Gods, huilched jeg dog effter de kongl. Panteschiøders Formelding billigen kunde hafue at prætere. Resten af samme pantsatte Goeds, som beløber sig nogle hundrede Tønder hart Korn, huis det schulle behage hans kongl. Ma. vil lade mig beregne huer Tønde hart Korn for 50 Rdlr. och der med indløse fra Præsidenten huis Jordegøeds hand i Kiøbenhavns Lehn hafuer til Underpant for giorte Forstrækning, som meenis at schall bedrage sig ofuer 6000 Rdr., sampt andre deris Fordring hoes hans kongl. Ma. saavijt samme Rest kand tilstrække. Formoeder dog vnderdaanigst at huis Løn mig til denne Tiid resterer effter min Bestallings Formelding mig naadigst bevilgis her udi

iligemaader for 50 Rdr. huer Tønde att maa vorde beregnet. Hvis det schulle behage hans kongl. Ma. i stæden for det pantsatte Goeds at giøre mig Anviisning paa de Stæder huor rede Penge vaar at bekomme, vilde jeg vnderdaanigst een Deel afstaa af Capitalen.

2. At jeg det geistlige Goeds maa bekomme ved Mageschiffte, efftersom samme Goeds ved Mageschiffte er kommen under Capitulet for 40 Aar sijden.

3. Goedtzit tilsammen at maatte niude uden nogen Reluition thi eller kunde jeg huerchen giøre nødvendig Bekostning paa Biugningen, som største Deelen er forfalden, eller paa Goedtzit tilbørligen at indrette.

4. At jeg, mine Børn och deris Arfvinger, maa giøre os Goedtzit saa nyttigt, som vi best veed och kand, med Lade-gaarde at oprette och andet des lige. Saavelsom niude och selge Gaarden och Goedtzit med adelige Privilegier.

5. Att huis Solidarii i Roeschilde-Schole hafuer aarlig bekommed af det geistlig Goeds, maatte udi min Fordring indførís och dem der imod af mig en Capital forordnis, som aarligen samme Afgifft kunde forrente, de fattige Scholebørn til nogen Hielp och Ophold.

6. Med Jagten saavijt de Schove angaar som ligger til samme Goeds, huorledis her effter schulle forholdis, vil jeg vnderdaanigst forvendte hans kongl. Ma. naadigst Betenchende.

7. Huis det schulle behage hans kongl. Ma. at jeg for. ne Pantegoeds til Eyendomb schal Anamme, er min vnderdaanigst Begiering att hans kongl. Ma. tillige naadigst vilde tillade at det Goeds udi min Panteschøde indført, hørendis under det Goeds huor med Magistraten her i Byen af hans kongl. Ma. er benaadiged mig at tilforhandle naadigst maatte sambychis, efftersom Magistraten er der med tilfrids, formedelst de ere nu icke ved Middeler det fra mig at indløse, och samme Goeds ligger dennem temmelig vijt fra och der imod mig megit beleyligt efftersom det ligger dicht ved Svendstrup och udi de samme Byer, huor en Deel af Svendstrup Goeds er beliggendis.

[ikke egenhændigt, underskrift mangler]

RA. Indlæg til Sjæll. Tegnelser 1665, 14. november, nr. 569—70.

27.

Imod huis som resterer af det min Hustruis sl. Moeder af kongl. Ma. pantsatte Goeds och jeg effter kongl. Ma. naadigste Tilladelse til Eyendom bekommendis vorder refuenderis

1. En hans Excell. Hr. Statholders Obligation dat. den 1. Octobr 1664 paa 5.000 Rdr. in Sp.
Derpaa resterende Rente fra Brefuids Dato indtil denne Tiid 450 Rd.
2. Noch en velbem.te Hr. Statholders Obligat. daterit den 14 Martii 1665 paa 2.000 Rd. Sp.
Imidlertiid forfalden Rente 125 Rd.
3. Huis det naadigst schulle behage hans kongl. Ma., som jeg underdaanigst formoeder, att min Bestallung mig her udi maa beregnis, angaar den fra Martini 1660 och bedrager sig til Martini sidst forleden 1665 7.500 Rd.
4. Huis jeg paa Biske Residentzens nødvendigst Reparation forgangen Aar effter Hr. Rentemester Møllers Beuilling och Begiæring hafuer udlagt beløber sig effter Regnschabitz Formelding 160 Rd.
Huad meere jeg her paa blifuer schyldig schal underdaanigst vorde contenterit, naar jeg faar Summen at vijde.

Kiøbenhavn
den 31 Martii 1666.

Hans Svane

Påtegning: Er affbetaldt meed Jordegodtz till Eyendomb udi Suendstrupgaardts Ampt. Den 14 Aprilis 1666.

Jens Søfrensøn
Mpria

[Kun underskrift egenhændig]. Gl. signatur: Svenstrup nr. 32 a

RA. Rtk. Koncepter og Indlæg til Skødebøgerne 1660—79 (212.58).

28.

Højestærede Hr. Ober Secreterer
megit fortroede gode Wen!

Efttersom det nu naadigst hafuer behaget hans kongl: Ma. min allernaadigste Herre at forunde mig Svendstrupgaard med tilliggende Goeds til Eyendomb, och Sogne Præsten der sammesteds Hr. Ifuer Brochmand altid er suag och schrøbelig, ja nu fornemmelig har Siugdømmen saa tiltagit, at hand neppelig trois til Lifued. Da beder jeg Hr. Obr. Secreterer som min hulde Wen her med thienistvilligen, at hand ved forderligst Leylighed vil andrage denne min underdaanigst Begiering for hans kongl. Ma. min naadigste Herre, att det naadigst maatte worde tillat samme Kald effter bem.te Prestis Død at maatte schee effter Ordinantzen; och dersom da hans kongl. Ma. naadigst der udi consenterer, huilched jeg udi ald underdaanighed formoeder, var jeg gierne begierendis mig maatte et Breff der paa forfærdigis och udi saadan Stiil forfattes at inted andet for eller sijden udgaæet, det schulle kunde omstøde. Hr. Obr. Secreterer obliгерer mig sig høylig ved detz forretning; dersom det vorder proponerit och hans Excell. Hr. Statholders Neruerelse tviler jeg ey paa god Expedition, efftersom jeg tilforn hafuer talt med hans Excell. her om, som da lofuede alt got.

Havniæ den 14. Aprilis
1666

Hr. Ober Secreterers
plichtuilligst T.
Hans Svane

[kun underskriften egenhændig]

RA. Indlæg til Sjællandske Tegnelse 1666, 17. april, nr. 195.

29.

Giøre alle vitterligt. At efftersom vi for nogen kort Tijd siden till os elschelige N. N. schiødt och avhændet hafuer Svendstrups Gaard med dertill liggende Goetz samt Diaconatet som tilforn haffuer ligget under Roeschild Capittel. Och det med slig Vilchor at vi ville haffue os och vore arff Succesorer forbeholdne ^aJus Reluitionis^a effter Schiødens videre Formeldning. Da formedelst Gaardens Biugning schal være

meget brøstfeldig, til Vengerne och Marcherne at indige och indheigne, samt Goedtzet at indrette stor Vmage och Bekostning behøffuis. Gaarden med Ladegaarden och en stor Deel af Godtzet haffuer ligget under Capittelet i Roeskilde, det øfrige befindis at haffue været Strægodtz. Hafuer vi af synderlig Gunst och Naade vndt och bevilget, saa som vi och hermed vnder och bevilger for. ne N. N. hans Hustrue, Børn och Arfvinger, at de samme Gaard och Goedtz med huis dertill^b lagt vorder maa ^c niude och beholde^d vden nogen Reluition af os och voris Arff Successorer at præ-tenderis. Saavelsom ocsaa med lige Condition^e her och udi Schiøden formeldis, til andre at selge och afhænde.

[med Svanes sekretærs hånd, flg. rettelse er foretaget af Svane egenhændigt:] ^{a-a} overstreget og erstattet med: at naar vi naadigst bliffer sindet eller os til pas kommer, forschreffne gods os igien at tilforhandle da det at komme os igien til løsen [herefter nogle atter overstregede, praktisk talt ulæselige ord],

^b rettet til: dervnder,

^c indføjjet: til evindelig ejendom,

^d tilføjjet: och,

^e tilføjjet: som forschreffvet staaer

RA. Koncept til Sjællandske Tegnelser 1666, 24. dec. nr. 709.

Tillæg.

Salutem in Ch.o Jesu perenne . . [87]

Reverendissime ac Eminentissime D.ne Archiepiscopo, Patrone et Affinis humili animi cultu ætatem colende, suspiciende, efftersom en casus inopinatus hafr sig her vdi St. Peder Kirche, nest affvigte D.nico Reminiscere sig tildraget, at *er.* hen ved 40 Personer ved Alteret bleven comunicerede med fransch Bændevin, oc sacramentet aff min Medtiener H. Eyler administreret samme tid, da kand jeg iche andet end lade Eders Eminentz Saadant betimeligen

[87] Afslidte bogstaver betegnes med . . , udfyldninger med *kursiv*. — Missivet til Svane, der godtog forklaringen og bestemte, at drengen skulle slippe med at stå åbenbart skrifte og betale en lille bod til de fattige, er trykt af H. F. Rørdam, Danske Kirkelove III, 1889, s. 428f.

med sine Omstendigheder *vide*: At ieg iche effter min flittige inquisition kand fornemme den fattige Mand H. Eyler nogen schyld at haffve Ej heller Klocheren, som Vinen vdi Kirchens Sedvanlige Kande paa Vinkielderen hafer affhentet, Ej heller Vintapperen, som vaar selff vpasselig oc laa ved Sengen samme dag, Men Kielderdrengen, som vdi stor vbetenchsomhed tappet Vinen aff et fransch Brendevins fad oc viste iche andet end det var Reen Vin, Samme dreng hafr ichun en gang veret til Guds Bord, oc ellers aff Naturen en from oc meget stille oc Gudfryctig dreng, huilchet mig med hans vmaadelig hiertens anger oc graad meget moverer. Jeg derfor meget ydmygeligen begierer Eders Eminentzis gode betenchende huorledis denne casus kand best modereris. Jeg hafr formeent drengen Sacramentetz deelachtighed til hans store forargelse bliffr publice depreceret, oc noget lidet effter sine ringe vilchor, aff sin Løn giffr til de fattige; dog alle ting hafr ieg henstillet til Eders høyærværdighedz gode gunstige oc Milde Kiendelse oc Vilie.

Den dannemand H. Jørgen i Tybjerg lengis oc hiertelig effter Eders højærværdighedz gode resolution paa det, hand selff oc Jeg paa hans Vegne, nogle gange hafr Eders Eminentz, hans Gifftermaal anlangendis, andragit, Jeg beder ydmygeligen oc Sønligen hand maatte dog med et ynscheligt giensvar bliffve aff Eders Eminentz recreeret, Sandelig, Gud scheer en behagelig tieniste.

Vil her med haffve V. R. et Emin. med Kierriste hustru, Børn oc alt kierthaffvende den høyeste Gud til langvarig Velgaaende ydmygeligen oc troligen befalet, forbliffvendis

Hans høyærværdighedz oc Eminentzis

ved [!] villigste Tiener

Nestvedt d. 14. Martij

Hans Bacher

1661

Udskrift: Høy-ær-Værdige, høyhæderlig oc høylerdt Mand D. Hans SVane kongl. Mayt. Raad, Assessori in Collegio Stat, Erchebiscop vdi Danmarch oc Norge, Præsident in collegio Consistoriali oc Superintendent ofr Sædlandz Stifft min høyærede Patron dette meget ydmygeligen

Kiøbenhafn.

**Kancellipåtegning: Memorial om en i Nsted som haver
faad Brendevin i stedet for Vin til Sacramented.
B. til Bispen dend 23. martj 61**

**RA. Indlæg til Sjællandske Tegnelser 1661, 23. marts,
nr. 175.**

Bidrag til ærkebiskop Hans Svanes historie II

Af Johan Jørgensen

Reformationen havde som bekendt ikke levnet gejstligheden meget af tidligere magt og herlighed. I 17. århundrede er standens placering som statsembedsmandskorps ganske klar. Indgreb fra kongens side snart på det ene, snart på det andet område var en selvfølge. Hvor betegnende er ikke et kongebrev til Århusbispen, der 1641 havde ønsket oplyst, om kongen selv ville forordne en sognepræst til et ledigt kald, eller om der skulle kaldes efter ordnansen: Kongen tillod, at der blev kaldet efter ordnansen[1]. Majestæten vågede nøje over sit præsteskab, som vi ser det af Christian IV.s brev 7. december 1644 til kansler Christen Thomesen Sehested, hvori denne fik ordre til at befale Sjællands biskop (rangfølgen!) at levere en fortegnelse over stiftets bedste prædikanter, idet kongen selv havde optegnet de bedste på Fyen[2]. Man kan også mindes kongens afgørende indgriben i Hans Poulsen Resens sag[3].

På kirkens bestyrelse i økonomisk og praktisk-administrativ henseende var gejstlighedens indflydelse kun ringe. Alene som tilsynsmænd på det rent kirkelige område og som sagkyndige konsulenter for regeringen betød bisper og theologiske professores noget. Karakteristisk for sidstnævntes stilling i så henseende turde være en befaling fra kongen til kansleren om at lade Universitetet erklære sig om, hvorledes Christi dåb ville være at fremstille på »Trefoldigheden«[4].

Jfr. til denne afhandling Kirkehistoriske Samlinger 7. Rk. VI, s. 85–136.

[1] Kancelliets Brevbøger 1641, 6. august.

[2] Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve udg. ved C. F. Bricka og J. A. Fridericia V, 1883–85, s. 538 f. jfr. VI, s. 122 f.

[3] Bjørn Kornerup, Biskop Hans Poulsen Resen I, 1928, s. 387 f.

[4] Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve V, s. 461 f. jfr. H. Matzen i Teologisk Tidsskrift VI–VII (1904–1905), Troels Dahlerup i Afhandlinger om arkiver ved Rigsarkivets 75-års jubilæum 1964, s. 70 ff. Kronens Skøder II, s. 4, 6 f., 10 f., 13 ff., 20 f., 25, 46, 51 f., 55 og 71, H. F. Rørdam, Københavns Universitets Historie III, 1877, s. 644 og Kancelliets Brevbøger f. ex. 1640, 19. januar.

Forbindelsen mellem kongen som kirkens øverste og undersåtterne, også de af gejstlig stand, formidledes i almindelighed af kongens kancelli, Danske Kancelli, hvis leder kansleren var. Det var derfor naturligt, at den for kirketugten så ivrige Menelaos Povlsen henvendte sig til denne, og ikke til sin biskop, med sine klager over letfærdighed og misbrug[5]. Det var ligeledes kansleren, der med myndighed tog sig af den unge Jens Poulsen Winding og anbragte ham i et passende embede[6].

Som et vidnesbyrd om Kancelliets centrale position i administrationen af kirkelige anliggender kan også nævnes en henvendelse 1645 fra ingen ringere end kongens ældste søn, den udvalgte prins Christian til øverste sekretær i Kancelliet Otte Krag til fordel for en, der havde mistet sit kald[7]. Prinsen synes at have haft god grund til at henvende sig i Kancelliet, før han stillede sin klient noget bestemt i udsigt. Året forinden havde nemlig et par »promotorialskrivelser« fra ham haft en sørgelig skæbne, den ene kasseredes ligefrem omgående, og den anden forblev virkningsløs[8].

At centraliseringen i administrationen i det mindste i princippet var vidtdreven, fremgår ikke blot af de her anførte mere iøjnefaldende sager, men også af Kancelliets stilling i småsager får man indtryk af dettes meget omfattende beføjelser. Den omstændighed f.ex. at det overhovedet faldt ejeren af Vognserup ind i 1632 at ansøge om tilladelse til at bygge et pulpitur i Kundby kirke[9], eller at der skulle et kongebrev til, for at der 1653 kunne flyttes om på nogle stolestader i Hvidbjerg kirke[10], tyder afgjort på stor respekt for centraladministrationen.

[5] Nordisk Tidsskrift for Historie, Literatur og Kunst udg. af Christian Molbech III, 1829, s. 415–22. – Menelaos Povlsen var forfatter til skriftet: *Qvæstio, det er: Spørsmaal, om det er imod en christen Kierlighed oc Oprietighed, at der forordnis i den christen Menighed Observatores eller Beførere, som skulle giffue flittelige act paa dem, der modvillige offuertræde Guds oc Kongens Low: Oc, om Nogen med god Samvittighed kand sig saadan Bestilling paatage? Imod Nogles Klafferi stilled oc fremsæt.*

[6] Bjørn Kornerup, *Lector Theologiæ Jens Poulsen Windings Vita* (Historisk-filosofiske Meddelelser udgivet af Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab Bind 37, no. 2), 1957, s. 28–31.

[7] Prins Christian (V.)s Breve II ved E. Marquard og J. O. Bro-Jørgensen, 1956, s. 375.

[8] Kirkehist. Saml. 4. Rk. II, s. 299 f.

[9] Kancelliets Brevbøger 1632, 23. december.

[10] Jyske Tegnelser 1653, 22. december.

Når Kancelliet spillede en så vigtig rolle i styrelsen af de kirkelige anliggender, er det naturligvis af betydning at vide, hvorledes dette har arbejdet. I almindelighed kan henvises til et par tidligere undersøgelser[11], som her blot skal suppleres med en gennemgang af et par særligt oplysende sager.

6. februar 1654 indsendte Jens Madsen en ansøgning til kongen, hvori han berettede, at han efter at være blevet kaldet til Tersløse skulle examineres af bispen, men at forfærdelse og ængstelighed var påkommet ham, så at bispen ikke var tilfreds med hans svar. Han bad derfor nu om at måtte examineres påny efter nogle ugers frist. Ansøgningen blev strax behandlet, den blev samme dag forelagt kongen af øverste sekretær Erik Krag, der på den noterede, at kongen ønskede bispens erklæring om grunden til at ansøgeren ikke var fundet dygtig, og om udsættelse kunne hjælpe. Bispen adlød omgående og erklærede 7. februar, at han ikke efter den examen kunne forsvare at ordinere ansøgeren, hvilket han allerede nogle dage tidligere skriftligt og mundtligt havde erklæret overfor kongens kansler. Resultatet blev et missive, konciperet »efter Erik Krags ordre« til bispen om at tilholde provsten påny at lade sognemændene træde sammen for at vælge kaldsmænd, der kunne vælge en anden[12].

Af denne sag fremgår det ganske tydeligt, at bispen har refereret til kansleren som sin nærmeste overordnede, medens kongen gennem Kancelliet har været appelinstant. Det er interessant at bispen i sin erklæring ikke har ment sig kompetent til at ytre nogen mening om, hvorledes sagen burde afgøres, men strengt holder sig til sin funktion som examiner. Endelig er det bemærkelsesværdigt, at afgørelsen respekterer sognefolkenes valgret, hvilket betegner en konservativ tendens, idet der iøvrigt var en voxende tilbøjelighed til at disponere over kirkerne som om de fuldt ud var kongelig ejendom[13].

Dette sidste har vi et eksempel på i den sag, som Sorø akademis hofmester Jørgen Rosenkrantz rejste 1655, da han på akademiets vegne søgte om »et ringe privilegium«, hvorved stedet kunne hjælpes, kronen uden skade. Sorø kloster havde fordm haft jus

[11] Johan Jørgensen, Til Danske Kancellis historie i Christian IV.s første år, Afhandlinger om arkiver ved Rigsarkivets 75-års jubilæum 1964, s. 31 ff. og samme, Øverste sekretær Erik Krags virksomhed i Danske Kancelli indtil 1657, Arkiv I, 1966, s. 45 ff.

[12] Sjællandske Tegnelser 1654, 11. februar m. indl.

[13] Jfr. ovenfor note 4.

patronatus et vocandi til sine kirker der i lenet, men nu havde udviklingen medført, at bønderne – efter ordinansen – udøvede kaldsret til de fem under forudsætning af stedets øvrigheds samtykke, og til de to uden betingelser. Da det nu her som på de fleste steder, hvor kaldsretten lå hos bønderne, tit og ofte ikke gik så lovligt til som det burde, anmodede Jørgen Rosenkrantz om, at hofmesteren på Sorø på stedets vegne måtte få tillagt fuldkommen jus patronatus et vocandi til disse syv kald med deres annexer og degnekald. Sådanne beneficier, sluttede Rosenkrantz, kunne det være passende at hofmesteren havde til rådighed for stedets »tjenere som enten skolen eller på akademiet hos adelige børn med deres flittighed og skikkelighed betjente«. – Hvad Rosenkrantz bad om, fik han og akademiet ved åbent brev 29. august 1655[14]. Her ser man regeringen suverænt disponere over patronatsrettigheder til fordel for en adelig stiftelse, hvor man betragtede gejstlige som »tjenere« der, hvis de skikkede sig vel, skulle kunne belønnes med præstekald.

At den verdslige øvrighed på sin side ikke lod gejstligheden i stikken overfor menigmand, viser samtidige tildragelser på Møen. Her havde præsterne klaget over, at de fik tienden i skæppen, hvorfor et kongebrev 2. august 1650 indskærpede, at den som påbudt i ordinansen skulle ydes i kærven som andre steder. Bønderne ville imidlertid ikke finde sig heri men protesterede så godt de kunne, og til slut drog en talstærk deputation til København, hvor 13 af dem blev sat »på tårnet«[15].

De her fremdragne eksempler, hvis antal uden vanskelighed lader sig forøge, viser altså, at den øverste kirkelige styrelse lå i faste rammer, centraliseret i Danske Kancelli i København med kansleren og i sidste instans kongen som leder. Men netop denne opbygning svarede nøje til strukturen i enevældens[16]

[14] Sjællandske Registre 1655, 29. august med indlæg (udateret) der bærer påtegningen »klart« – koncept synes ikke bevaret, ej heller evt. dokumentation fra Rosenkrantz til støtte for kravet.

[15] Forordninger, Recesser . . . udg. ved V. A. Secher VI, 1918, s. 461 f. Danske Magazin 5. Rk. II, s. 372.

[16] Allerede 1629 – vel under indtryk af trediveårskrigenes prøvelser – forelagde Christian IV Jens Dinesen Jersin en edsformular, hvorefter denne svor, at eftersom kongen havde betroet ham at være superintendent og biskop over Ribe stift, lovede og tilsagde han kongen sand troskab og lydighed, se S. M. Gjellerup, Biskop Jens Dinesen Jersin, 1868–70, s. 168 note 1, – en ed som ikke principielt adskilte sig fra den stærkt absolutistiske, som Svanes efterfølger på Sjællands bispestol aflagde 1668, Kirkehist. Saml. 4. Rk. I, s. 167 f.

administration, og det er derfor naturligt at undersøge, hvilke virkninger forfatningsændringen i 1660 og Hans Svanes udnævnelse til ærkebiskop fik på denne tilsyneladende veletablerede forretningsgang[17].

I virkeligheden forelå der gode muligheder for i forbindelse med arveregeringens indførelse at gribe ind i Kancelliets forhold på radikal måde. Siden Christen Thomesen Sehesteds død i august 1657 havde kanslerembedet stået ubesat; havde der været et alvorligt ønske om at afskaffe eller omdanne dette embede, da havde man næppe kunne finde et gunstigere øjeblik hertil. Men 26. oktober 1660 udnævntes den tidligere rentemester Peder Reedtz til kansler og præsident for Kancellikollegiet. Og ikke længe efter kom de gammelkendte påtegninger »efter kanslers ordre« igen i brug på koncepterne til kongebrevene, ikke mindst på dem, der angik kirke- og skolesager.

Dette gjaldt således et missive af 12. december 1660 angående tilsynet med indkvartering på Roskilde kapitels vegne, og et missive til toldereren i Øresund 28. december s.å. om at Universitetet skulle have sine penge som hidtil[18]. Og går man videre i undersøgelsen af Kancelliets expeditioner i gejstlige sager, bliver det hurtigt klart, at alt gik på den gamle manér. Kansleren konciperede selv det åbne brev 16. december 1661 om theologisk examen[19]. Lærde folks anliggender hørte fortsat under kansleren; det var til ham Jens Jensen Bircherod støttede sig[20], det var ham, der lod koncipere Rasmus Enevoldsen Brochmands afsked fra Universitetet med tilladelse til for helbredets skyld at måtte opholde sig, hvor i landet han ville[21].

Hertil kan føjes expeditionen af Jesper Sørensen Hjorts kon-

[17] At Svane ikke før 1660 indtog nogen særstilling skal blot i forbigående bemærkes. Et missive 28. august 1656 befalede ham at holde disciplin blandt præsterne på Christianshavn, Kjøbenhavns Diplomatarium V, 1882, s. 403, og også Svane måtte skrive til Erik Krag i Kancelliet for at få collats til en nykaldet præst, Sjællandske Tegnelser 1657, 24. okt. med indlæg.

[18] Sjællandske Tegnelser anf. dato, nr. 1361 og nr. 1397 med koncepter.

[19] Sjællandske Registre anf. dato, nr. 275, indlæg er ikke bevaret – jfr. i øvrigt Henning Matzen, Kjøbenhavns Universitets Retshistorie I, 1879, s. 153 f.

[20] Jfr. Bjørn Kornerup i Kirkehist. Saml. 7. Rk. III, s. 407 ff.

[21] Sjællandske Registre 1661, 6. december, nr. 262, koncepten er rettet af Reedtz. Det var også Reedtz, som sørgede for expeditionen af Peder Resens udnævnelse til juridisk professor, efter at denne havde henvendt sig derom til både Svane og Reedtz, Ibid. 1662, 23. marts, nr. 47 m. indl. og konc.

firmation på stillingen som Herlufsholms skoles forstander og en række kaldsbreve[22].

En sag af stor principiel interesse som den bevilling Hans v. Ahlefeld fik til, skønt katolik, at besidde jordegods (omend på strenge betingelser) behandlede af kansleren, der selv konciperede kongebrevene[23]. Det ses ikke, at andre end kongen og kansleren har haft denne sag under behandling. Også forordningen om de københavnske kirkeforhold 1662, 24. juli, som er dateret Frederiksborg[24] synes at have været behandlet i en meget snæver kreds, konceptet er rettet af Erik Krag og indlægget bærer påtegning af kansleren. Endelig kan det anføres, at censurforordningen af 6. maj 1667 er konciperet af kansleren[25]. – I ingen af disse sager finder man spor af medvirken fra ærkebispens side.

Dette betød på ingen måde, at kirkens interesser som sådan ikke blev tilgodeset. Som tidligere fremhævet taler alt for, at Frederik III i lige så høj grad som sin fader har følt sig som kristen øvrighed, og der kan måske være grund til især at mærke sig det kongebrev som udgik 16. august 1662, og som fastslog, at kirketjenerne i Sjælland herefter skulle være forskånet for ægt og arbejde til amterne og kun yde sådant til kirkerne. Forordningen var dateret Nykøbing, hvilket måske tør tages som tegn på, at den i særlig grad var udtryk for kongens egen opfattelse og ikke for den hele regeringskreds'[26].

Når konge og regering tilsyncladende uden ringeste gejstlig medvirken afgjorde sådanne større sager, er det påfaldende at se, hvorledes man ilede med at kræve ærkebispens vota i rutinesager. Interessant er det forøvrigt at Svanes underordnede havde adgang til direkte at forelægge deres sager for Kancelliet[27].

[22] Sj. Reg. 1668, 14. nov., 326 og flg. kaldsbreve: Sj. Reg. 1667, 27. april, nr. 145 og 28. aug., nr. 263, 1668, 15. jan. nr. 18, 5. febr., nr. 42 og 31. dec., nr. 373. – Disse sager bør imidlertid sammenholdes med den af kansleren konciperede, men henlagte udnævnelse af en feltpræst 1667, 20. april Danske Kanc. Henl. Sager anf. dato, og med hr. Peder Niensens brev på Skrøbelev og Varpelev, det var konciperet af kancelliforvalter Rasmus Rasmussen og rettet af Erik Krag, der tidligere havde refereret sagen for kongen, Sj. Reg. 1665, 2. nov., nr. 186. Det ses, at kanslerens ressort havde visse begrænsninger.

[23] Sj. Reg. 1662, 25. nov., nr. 201–202.

[24] Kjøbenhavns Diplomatarium III, s. 561, Sj. Reg. 1662, 24. juli, nr. 136.

[25] Sj. Reg. anf. dato, nr. 158.

[26] Sj. Reg. 1662, 16. august, nr. 144.

[27] Ibid. 1665, 28. juni, nr. 111 m. indlæg (fra en degn) påtegnet af Erik Krag.

Lige så lidt som det i det foregående anførte tyder de i disse bidrag fremlagte aktstykker fra Svanes hånd på, at han som ærkebiskop har haft nogen særstilling i den kirkelige administration [28].

Svane blev hørt som theologisk sagkyndig ganske som de andre bisper og professores. 3. november 1663 afgav han f.ex. sammen med Johan Wandal og Rasmus Brochmand en betænkning, hvori ægteskab mellem stiftfærdre og -børn karakteriseredes som utiladelig: Salig Doct. Lutherus . . . holdt for, at slig ægteskab skulle gøre hos den gemene mand både stor eftertanke, så og forargelse . . . [29]. Og en række af de her fremdragne indlæg er på lignende måde blevet Svane afæsket. Skrivelser fra Svanes hånd kendes ikke i større tal; de angår ofte skole- eller fattigvæsenet - påtegninger viser, at både Svane og Reedtz deltog i forarbejderne til forordningen om præstegårdenes indløsning til betaling af kongens gæld til de fattige i København [30]. Det var ikke tilfældigt, at det var lettere for ærkebispen at gøre sig gældende på disse områder end på de kirkelige og theologiske. Det er klart nok, at Svane i administrativ henseende ikke var anderledes stillet overfor kongen og Kancelliet, end Sjællands biskop og de andre biskopper hidtil havde været det.

Det tør med andre ord hævdes, at hverken året 1660 eller udnævnelsen af en ærkebiskop har sat sig synderligt spor i dansk kirkelig administrations historie - man fastholdt åbenbart en praksis, der allerede var indarbejdet. Den indflydelse Hans Svane kan have udøvet på administrative afgørelser [31], må snarere

[28] I. udgave af Vejledende Arkivregistraturer I, Danske Kancelli, hvoraf Bjørn Kornerup 1943 har leveret 2. udgave og hvorpå også sammes fremstilling i Den Danske Kirkes Historie IV, 1959, s. 350 bygger, har ikke som grundlag en undersøgelse af Danske Kancellis faktiske virksomhed men er i høj grad afhængig af den fremstilling af Kancelliets historie, som den lidet pålidelige historiker Niels Slange leverede på Frederik IV.s tid jfr. Arkiv I, 1966, s. 62-64.

[29] Indlæg til Fynske Reg. 1664, 12. april.

[30] Sj. Reg. 1662, 18. marts, nr. 44, jfr. Kjøbenhavns Diplomatarium III, s. 555 f.

[31] En sådan indflydelse er naturligvis yderst vanskelig at påvise. Når f. ex. Jacob Friberg forordnedes til sognepræst i Svallerup, Ars hrd., i den afdødes sted, såfremt han befandt sig dygtig dertil ved examen, og det af den vedlagte ansøgning ses, at ærkebispen har underrettet ham om ledigheden, hvilket er det eneste han har at fremføre, ligger der strengt taget kun så meget deri, at ærkebispen ikke har været imod hans kandidatur; men fristende er det unægteligt at tro, at Svane af en eller anden grund har ønsket ansøgeren på denne post. Sj. Reg. 1666, 18. juni, nr. 82 med indlæg.

ses som en virkning af hans politiske position end som en funktion af hans ærkebiskoppelige værdighed.

1.

Gunstig Hr. Secreterer Velb. Erich Kragh.
Høyærede och fornemme Ven.

Eders Velb. haffuer jeg, nest thienistvilligste Hilsen och ald Reedeboenheds Erbydelse till behagelig Tieniste, paa det venligste at betache for meddeelte gode Schriffuelse mig ved sidste imellem gaaende Post behændiged, huis Indhold var, at jeg E. Velb., effter kongl. May. allis voris naadigste Herre, naadigst Befalning, min Meening udførderlig schulde lade forstændige, huad mig siuntis om M. Jørgen Eilersens Rectoris Scholæ Hafn. Forslag, anlangendis at hand maatte succedere M. Willum Lange udi Professionen och for sig holde en Sub-Rectorem, som under hans Inspection och Direction Disciplerne med Læsning och Information schulle betiene:

Da efftersom bem.te M. Jørgen Eilersens paa 20 Aars Tiid och der offuer udi Scholen med saadan Flijd och Dexteritet sin Tiid haffuer andvendt, at under hannem och hans Disciplin er fra Skolen dimittered offuer 700 Persohner, huilche ere de beste Ingenia som Riged mestendeell er besat med, och alle moxen ere komne till god Forfremmelse, saa det vel vahr at ønske, at det høyestbem.te voris naadigste Herre maatte behage, hannem for sin lange och besuærlige Tieniste i saa Maader naadigst att afflegge.

Scholen kand iche uden sin største Schade ombære hans Præsens och Inspection, thi efftersom den / formedelst disse vandskelige Tijder, udi huilche den sine Beneficia mestendeell haffuer mist, i det Sognerne som der til ere beliggende, aff Fienderne saaledis ere ruinerede, at der aff enten lijdet eller slet inted till Disciplernis Vnderholdning kand bekommis/ megit er forringet; saa at den formedelst en fremmedis Direction, som dentz Tilstand iche kien-der, neppelig schulde kunde holdis ved den Skieh den nu er udi, langt mindre føris till bedre Fuldkommenhed. Huorfore jeg gierne saae saadant at motte tilstædis, thi ellers ved jeg iche en Mand som der till schulle findis beqvem; indstillendis dog alting till

kongl. May.tt egen naadigst Dispensation och Willie. Forbliffuende, nest guddommelig Beschiermelse och ald Welstands Ønske.

Christianiæ   H. Secreterers
den 10. Aug.   plichtvilligste
A.o 1661.   Hans Svane

Sj. Reg. 1661, 22. august. Kun underskriften er egenhændig[32].

2.

Ihm.

Gunstig Hr. Secreterer
Høyærede Ven.

Jeg beder thienistuillig om Forladelse, at jeg saa ofte tilfører Eders Velb. Molestering. Der er en fattig Mand udi St. Nicolai Sogn ved Naffn Niels Jibsen Schreder, huis Hustru Kirsten Lauritzdaatter er kommen en 11 eller 12 Vgger for tilig med sit Foster, hand underdaanigst andmoeder om kongl. Benaading at hand med bem.te sin Hustru for aabenbare Schriffte maa forschaanis; Maatte hand ved Hr. Secreteres gode Befordring dertill forhielpis, scheede ham en stor Velgerning. Hr. Secreterer vilde och effter forige gode Løffte vere den fattig Præstemand aff Norge, Hr. Jens Grøn behielpelig, att hand aff kongl. Naade maatte niude de Thiender hand underdaanigst haffuer anholdet om, det er saa mæn en stor Almijsse Gierning, den Gud Selff vill belønne. Jeg beder om Forladelse och forbliffuer Hr. Secreterers

Hafniæ 2 Aprilis
Ao. 1662

Plichtschyldigste
Hans Svane.

Udskrift: Erlig och Velb. Mand Erich Krag till Bramming kongl. May. Cantzelie Raad och Oberste Secreterer, min høyærede gode Ven

thienistvilligen

Sj. Reg. 1662, 8. april, nr. 53, indlæg. Kun underskriften er egenhændig.

[32] Ved åbent brev af 22. august bevilgedes det Jørgen Eilersen uformindsket at måtte nyde sit skoleembede og desuden indtræde blandt de ordinære professorer ved vacance. Ved skolen skulle han forblive under ærkebispens jurisdiktion. Jfr. R. Pauli i Dansk Biografisk Leksikon VI, 1935, s. 268 f.

3.

Min naadigste herris och kongis befallning, anlangendis min vnderdanigst resolution [!] om den specificerte persons forhold, vdi all vnderdanighed at efterkomme, hafuer ieg iche andet fornummet baade da ieg visiterede vdi Ulsøe kirke och ellers, end at hand jo det hannem af Gud betrode embede fliteligen och retsindeligen nu paa ni Aars tid haffuer forrettet, saa vel som menigheden med god exempel imidlertid foregangen. Kiøbenhafn den 16 Oct. 1662.

Hands kong. Mayst. vnderdanigste tjener

Hans Svane

Sj. Reg. 1662, 20. oktober, nr. 183. Egenhændigt[33].

4.

Allernaadigste Herre och Konge.

Efftersom en tæmmelig lang Tiid er forløben, sijden Eders ko: Ma: naadigste Befallning er udgangen alle Præstegaardenis Biugning paa Landit ofuer ald Danmark at schulle taxeris, endoch de huor nogen til Kirchen Jus Patronatus monne hafue; dog huis nogen Patron formeente sig her ved, udi sit Jure Patronatus at præjudiceris, saadan sin prætension med forderligste udi eders kongl. Ma: Cantzelie at indlefuere: Da ere vi de fattiges Directører paa det underdaanigste begierendis, at efftersom med samme Taxering Tijden forhalis, de fattige iche til ringe Schade och Bekostning om Directørerne schulle udschiche deris Fuldmegtige med enhuer Præst at capitulere, det da maatte behage E.k.Ma: at for huer Præstegaards Biugning, endoch huor Jus Patronatus til Kirchen monne vere, efftersom ingen findis det vi wijde, af slige Patroner, der sig her ofuer besuærger, maatte betalis til os paa de fattigis Vegne 200 Slettedlr.; dog saa, at udi huer Herrid Prousten med Stichsschriuere ligner Herrids Præsterne imellem, at de, huis Gaards Biugning vel er ved Magt, hielper dennem som

[33] Sagen indledtes med et indlæg fra kongelig majestæts allerunderdanigste fattige bønder og tjenere i Ulsø, der berettede, at deres sognepræst var død og bad om at måtte få kapellanen Jens Madsen Perregaard, som i ni år havde betjent menigheden, til sognepræst, idet hovedsognet Ulsø som hørende til Gisselfeldt var under kongens possession. Dette indlæg påtegnedes 16. oktober af Erik Krag, at kongen ønskede ærkebispens relation, og 20. oktober fik Perregaard brev på Ulsø og Frerslev, konciperet af Rasmus Rasmussen og Erik Krag.

ere ringe och brøstfeldige; huilchen Proportion sijden kand hafuis udi Consideration, naar Biugningen i sin Tijd til den afdøde Præstis Arfuinger igien schal betalis. Och huis nogen Twistighed i Herrederne imellem Præsterne anlangendis disse 200 Sldr.s Udlæg skulle opkomme, at de med Proustens och Stichsschrifuerens Sigelse iche ville lade sig benøye, da saadan Twistighed af en huer Stichs Biscop at decideris. Och at de som iche Capitalen uden Ophold aflegger, der af Renten at udlegge fra 11 Junii sidst forleden, efftersom nesten it Aar er forbigangen sijden Eders kongl. Ma: samme Præstegaardenes Biugnings Betalning de fattige her i Byen naadigst hafuer ofuerdraget.

Hafn: d: 24 Aug.

Ao. 1663

Eders kongl: Ma:

Underdaanigste T.

Hans Svane. Hans Nansen

Sj. Reg. 19. januar 1664, nr. 6. Kun underskrifterne er egenhændige [34].

5.

Huad ofuenbem. te Forstanderen i Slagelse Hospital hans underdaanigst Forslag belanger: Da, endog vel tilforn er oprettet en Contract med forige Forstander om Spiisningen sammesteds, som da meentis at skulle hafue geraadet Stæden til gode, huorfor hans kongl. Ma: och naadigst loed sig behage den samme Tiid at confirmere; och mand alligevel imod Forhaabning har fornummit at samme Contract, enten lijdet eller slet inted Stæden hafuer gaunet: saa kand dog iche benegtis at denne nu giorte Forslag skulle joe geraade Hospitalit til Gaun och Nytte, efftersom Hospitalit der ved nogit skulle aarligen erøfre til dens Gields Afleggelse och Biugningens brøstfeldige Reparation, som uilde ellers komme Hospitalit iche til ringe Bekostning, huor til ingen Middel hos Hospitalit findis. Huis det derfor naadigst skulle behage hans kongl. Ma: at hannem Oeconomiet effter underdaanigst Begiering –8 eller 10 Aar maatte forundis under de medfølgende Wilckor af

[34] Den trykte forordning 19. januar 1664 fulgte med få redaktionelle ændringer og nogle rettelser (ved Erik Krag) en – medfølgende? – koncept, ført i pennen af den samme skriver, som har skrevet indlægget, og som åbenbart har hørt hjemme i Svanes skrivestue, idet han genfindes som skriver af Svanes indlæg vedr. Slagelse hospital 12. sept. 1663 (aktstykke nr. 5).

Amptmanden paa Antvorschou Slott welb. Hugo Lützou 13 Aug. nestafvigft forfattede och af hannem underschrefne ere, at forunde, siunis vel at Stæden som nu sticher udi Witløfflighed kunde der ved forbedris och med Tijden komme af sin Besuæring.

Havnia d. 12 Septembr. : Anno 1663.

Hans Svane

Sj. Reg. 1664, 23. febr., nr. 29. Kun underskriften egenhændig[35].

6.

Ordinancen formelder pag. 43 § 2, at naar mand behøfver en Tiener udi nogen Kirke, da skall der førend nogen vdvellis fliteligen bedis om hannem effter Christi eget Ord och Exempel. Hvis det derfor maatte behage hands kongl. Mayst: min allernaadigste Herre och Konge, at remittere Supplicanten til Kirke-Ordinancen och Recessen var vnderdanigst at ønske. Thi huis Supplicantens vnderdanigste Ansøgning skulle samtyckes vilde enten preces for en dyctig Effterkommer i Kaldet effterladis, naar Sognepræsten ved Døden afgaar, hvilket skulle maa skee komme Almuen selsomt for: eller och dersom preces skulle skee efter Ordinancen, da en anden udi den afdøde Præstis lefvende Lifue kaldet vaar samtyct vilde saadant gerade til den højeste Guds Fortørnelse. Tilmed siunis icke at være priculum in mora saa viit af Meenighedens Supplicanten meddeelte Testification er at fornemme. Indstiller dog alting med største Vnderdanighed til hans kong: Mayst: eget naadigst Betenkende.

Hans kong: Mayst: vnderdanigste

tiener

Hans Svane

Kiøbenhafn 25 Sept. 1664.

Sj. Reg. 1666, 6. november, nr. 191. Kun underskriften er egenhændig[36].

[35] Ved åbent brev af anførte dato fik hospitalsforstander Michel Jensen bevilling på i 10 år at oppebære hospitalets indkomst mod at bespise lemmerne, lønne personalet og vedligeholde bygningerne. Han skulle ikke aflægge regnskab herfor, men årligt give hospitalet en kapital på 200 rd. Michel Jensens indlæg, der er påtegnet af amtmænden, har af Erik Krag været refereret for kongen, der har ønsket en erklæring fra ærkebispens. Koncepten er rettet af Erik Krag.

[36] 10. sept. 1664 havde Peder Lauridsen, kapellan i Gimlinge hos hr. Ebbe Brun cum spe . . . ansøgt om kongelig konfirmation herpå, støttet både af hr. Ebbe

7.

Thienistvilligst Memorial.

Efftersom her udi Landet findis nogle faa Scholethienere, huilche for deris Besuærlighed och wmag nyder en ringe Deel geistlig Gods: Om hans Excell: Hr: Cantzeler gunstligen vilde lade sig behage, hos hans kong: Ma: allis woris naadigste Herre dem at uere behielpelig at de for denne nu paabudne Rosthieniste maatte forschaanis, huilched jeg underdaanigst vil formoede at worde tillat, efftersom det schal dog vere en gandsche ringe Deel, der af schal kunde gaa. Jeg kunde och ey rettere fornemme end hans kongl: Ma: naadigst dertil schulle ville lade sig beqvemme, det seenist jeg hafde den stoere Ære hoyestb.mt hans kongl. Ma: underdaanigst at opvarte.

E. Excell:

Plichtvilligste

Hans Svane

Sj. Reg. 1666, 3. august, nr. 103. På brevet, der er udateret og kun for underskriftens vedkommende egenhændigt, har kansleren noteret: Skole Tienere at werre [uden?] Rostieneste af det Gods de pro officio nyder klart[37].

8.

Sr. Schumachero

Forstendiges thienistvilligen at Niels Hansen haffuer været hos mig, och effter giort Accort, effter sin ringe Middels tillstand nogit for sin forseelse til Præste Enchers Vnderholdning vdgiffuet, huorfor jeg thienistvilligen er begierendes aff Hr. Secreterer hand vbesuerget vild forhuerffue hannem hans kongl. May. naadigst

(der var 74 år gammel) og sognemændene. 23. september blev ansøgningen påskrevet af Erik Krag, at kongen ønskede ærkebispens udførlige erklæring, og efter dens her gengivne udtalelse fulgte allerede 26. september en ny påskrift af Erik Krag indeholdende kongens resolution, at det skulle have sit forblivende ved ordnansen. To år senere kom Peder Lauridsen Skåning igen med sin ansøgning og nu lykkedes det, 6. november konciperedes efter Schumachers ordre expectancebrev til ham på Gimlinge.

[37] 3. august udgik åbent brev, hvorved det bevilgedes skoletjenerne i Sjælland at være forskånet for rostjenesten denne gang. Dagen efter fik Roskilde Kapitel et lignende brev om frihed for rostjenesten, *ibid.* 1666, 4. aug., nr. 104.

schriftlig tilladelse at hand for obenbare schrifte denne gang maa være forschonit. Kiøbenhavn d. 10 Feb. 1667

Hr. Secreterers Plictschuldigste

Hans Svane

Sj. Reg. 1667, 13. febr., nr. 44, kun underskriften er egenhändig.

9.

Hr. Schumachero

Forstendigis thienistvilligen att nærværende Peder Hansen Munch haffuer mig for sin begangne Lejermaal paa fattige Præsteenchers Vegne contenterit hvorfor jeg thienistvilligen Hr. Secreterer vil haffue ombedet, hand ham hans kongl. May. Benaadingsbreff vbesuergit vilde forschriffue. Jeg forbliffver stedtze igien

Hr. Secreterers plictschuldigste

Hans Svane

Sj. Reg. 1667, 6. marts, nr. 71. Kun underskriften er egenhändig[38].

10.

Sr. Schumachere

Giffvis hermed thienistvilligen at vijde att en Kudsch naffnlig Oluff Hansen haffuer været hos mig och accorderit for sin begangne Lejrmaal hvorfor jeg thienistvilligen beder Hr. Secreterer vil forschaffe ham hans kongl. May. naadigste Tilladelse att hand denne Gang for obenbare Schrifte maa forschonis. Och effters[om] hand er ichun en fattig Karl haffuer jeg loffuet udi samme Accort at forhuerrffue Breffuet, tuifler derfor iche paa at Hr. Secreterer jo effter sit gode Løffte mager det saa at jeg det

[38] Hermed skal sammenholdes en række rekvisitioner af lignende karakter fra Peder Christensen Lemvig (i Svanes tjeneste?, en tidligere famulus hed som nævnt Søren Christensen Lemvig) til kancelliforvalter Rasmus Rasmussen som så: At Rasmus Rasmussen ville forfærdige et brev af Holger Christensen må for begangen lejrmaal denne gang blive forskånet . . . Indlæg til Sj. Reg. 1667, 25. maj, 1. juli, 10. juli, 26. nov. og 1668, 21. april. Også fra Hans Hansen Seidelin ved Holmens kirke kendes en sådan henvendelse til hans »høy-ærede gode Ven« hvormed fulgte 6 dr. til papiret, Indlæg til Sj. Reg. 1667, 3. juni. Koncepter i rutinesager privilegiebekræftelser etc. er jævnligt skrevet eller rettet af samme Rasmus Rasmussen i disse år.

for 4 Rixdlr. saavel som det forrige bekommer. Jeg forbliffuer stedtze igien

Hr. Secreterers

plietschuldigste altid

Hans Svane

Sj. Reg. 1667, 11. marts, nr. 79. Kun underskriften er egenhændig.

11.

Høystærede Hr. Cantzeler.

Effttersom jeg fornemmer at hæderlig och vellærd Mand Hr. Niels i Rødoure schall være heel siug; och nærværende min Capellan, hæderlig och vellærd Mand Hr. Claus haffuer ichun ringe Indkomst til Leffnedtz Ophold aff Brøntzhøj Sogn som hand nu betiener, til med bleff ham i sidste Fejdetijd hands Godtz nesten aff Fienden fratagit och deroffuer hartad ruinerit. Beder jeg tienistwilligen at hans Excellentz Hr. Cantzeler vilde hos hans kongl. May. allis voris naadigst Herre och Konge være ham til for.ne Rødoure Kald behielpelig, huilchet och er et ringe Kald, dog bedre end det hand nu niuder.

Och saa som jeg visselig formoder hans Excellentz Hr. Cantzeler de idelige Besuæringer, hans Excellentz aff mig tilføyes i beste Mening optagis, saa forbliffer jeg igien stedtze

Hr. Cantzellers plietschuldigste

Tiener

Hans Svane

Sj. Reg. 1667, 2. marts, nr. 68. Kun underskriften er egenhændig[39].

12.

Høistærede Hr. Cantzeler.

Effttersom adschillige letferdige Qvindfolch indførís udi Børnehuuset, och iblant andre de som paa Landet haffr aflagt deris Foster: Beder jeg thienestvilligen Hans Excellentz vbesuergit hos hans kongl. May.tt vnderdanigst ville fornemme, om det iche

[39] Ved det af Rasmus Rasmussen efter kansleren ordre konciperede åbne brev af anf. dato fik hr. Claus Pedersen i Brønshøj brev på Rødovre.

naadigst schulle behage hans kongl. May.tt att de vdi bem.te Børnehuus maatte staa obenbare schriftt for deres begangne Forseelse och Lejemaal: Thi dersom dennem bleff bevilget att Reisen til Steden, huor de haffr giort Barsel att de der kunde publice absolveris var att befrycte, att de med dett samme schulle bortkomme och sig iche ig[en] i Børnehuuset indstille. Jeg forbliffr stedtze igien

E. Ezcellentzis P. Tiener

Haf. d. 2. Martij 1668

Hans Svane.

Påtegning med Peder Reedtz' hånd: Ercebiscopeen om Aabenbare skrifte Sj. Reg. 9. marts 1668, nr. 85. Kun underskriften er egenhændig. Koncepten til kongebrevet bærer påtegningen: efter Cantzellers ordre, og: Peter at lefuere til Erche Bispen.

13.

Høistærede Hr. Cantzeler.

Jeg beder thienistvilligen om Forladelse att jeg Hans Excellentz saa tit och ofte molesterer, hvortill de fattigis Nød mig højligen tvinger. Och i særdeleshed derfor schicher jeg Hans Excellentz her udi indlagt en min vnderdanigst Supplication paa de fattiges Vegne i Helsingør till hans k. May. angaaendes den Almisse højstbe.t hans kongl. May. der til naadigst haffr forunt. Och som de tuende Bisper, hvilche findes indført i Supplicationen, i langsommelig Tid intet aldeelis haffr aff deris Stiffter fremsendt, bad jeg thienistvilligt Hans Excellentz ville vbesuerget mage det saa, att dem maatte strengeligen befales der for med forderligst att gøre Rigtighed.

Iligemaade efftersom her udi Stictet begaais stor [ord glemte: uorden el. lign.] med Legatis och andre Scholers Indkomme sender jeg Hans Excellentz en Copie aff hans May. Breff till Bispen vdi Fyen[40]; thienistvilligen bedendes Hans Excellentz ville mage det saa att lige saadan et maatte denne Stifft tilkomme

Endeligen beder jeg Hans Excellentz att efftersom M. Peder Fos Rector udi Slagelse sig beklager att Skriffueren paa Antvorschou Slott iche vill lade Skolen och de fattige bekomme huis Korn som dem fremfarne Konger haffr bevilgit och hans kongl. May. naadigst confirmerit huilchet Hans Excellentz aff hans

[40] Vedlagte kopi af åbent brev 1664, 9. september, der er anvendt som forlæg for det ønskede brev, som koncept ligger en af Schumacher rettet renskrift.

Schriffuelse til mig videre kand erfare; Hans Excellentz da vbesuergit ville det saaledes medere att Skolen och de fattige af deris Rettighed intit bliffr i saa Maade fratagit; Jeg endes til Hans Excellentzis Thieniste igen, som villig saa schyldig. Saasom jeg och her med forbliffr.

Hand Excellentzis

P. T.

Hans Svane

Haf. d. 29. Martj 1668

Sj. Reg. 1668, 8. april. Kun underskriften er egenhændig. Læsningen er visse steder ikke helt sikker.

14.

Allernaadigste Herre och Konge.

Effttersom Skolerne her i Stictet merkeligen afftager formedelst Tijdernis Besuerligheder och E.K.M. Her Faders Fader, Kong Friderich den Anden, højloflig Ihukommelse haffuer ladit en Forordning vdgaa Anno 1574; liudendis som følger: Att alle Sogner her i Sædlands Stict, som ligger paa 2 Mile nær nogen Kiøbsted, schulle haffue deris Degne af Skolen och menige Sognemænd i samme Sogner att skulle være forplict, at giffue och fornøje dennem, och ingen anden den sædvanlige Degne Rente, der plejer och bør af at gange effter Ordinantzens Liudelse:

Da, efftersom ingen bedre Middel findis til forn. Skolers Conservation end at samme for højestbem.te Kong Friderici 2di Forordning maatte holdis i tilbørlig Observantz er jeg paa det allerunderdanigste begierendis det naadigst maatte behage E.K.M. samme Forordning at confirmere saa velsom ochsaa naadigst at samtyche at endoch de andre Sogner her i Stifftit (huor Adelen iche haffuer Jus Patronatus til Kircherne) maatte her effter være Skolerne tillagde med lige Condition som de, om huilche højestbe.te Forordning formelder

E. K. May.

Vnderdanigste Thiener.

Haf. 10. Julij 1668.

Hans Svane.

Sj. Reg. 1668, 22. juli, nr. 234[41]. Kun underskriften er egenhændig.

[41] Frederik II.s brev, hvoraf en original udfærdigelse på pergament ligger ved sagen, konfirmeredes; koncepten bærer påtegningen: efter kanslers ordre.